

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Souvislost pořadí narození a preference koníčků a
zaměstnání

Jana Nývltová

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslava Valentová, Ph.D.

Praha 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2.1.2014

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce paní Mgr. Jaroslavě Valentové, Ph.D za odborné vedení mé práce a také za trpělivost. Dále bych také chtěla poděkovat za možnost podílet se na výzkumu jako pomocná výzkumnice a za její pomoc při zpracovávání praktické části mé práce.

Obsah

Poděkování

Úvod	1
Teoretická část	3
1 Rodina.....	3
1.1 Primární rodina a její funkce	4
1.2 Podoba rodiny dříve	5
1.3 Demografické režimy.....	5
1.3.1 Starý demografický režim.....	6
1.3.2 Nový demografický režim.....	6
1.4 Podoba dnešní rodiny.....	7
2 Sourozenecké konstelace	8
2.1 Omezené rodičovské zdroje	9
2.2 Nika.....	11
2.2.1 Sourozenecká nika.....	12
2.3 Pořadí narození podle Alfreda Adlera	13
2.4 Jednotlivé pozice podle pořadí narození.....	15
2.4.1 Jedináček	15
2.4.2 Prvorozené dítě	18
2.4.3 Druhorozené a prostřední narozené dítě	21
2.4.4 Poslední narozené dítě – benjamínek.....	24
2.4.5 Dvojčata.....	26
2.5 Věkový rozdíl mezi sourozenci	27
3 Koníčky	27
3.1 Koníčky a pořadí narození	29
4 Zaměstnání.....	29

4.1	Zaměstnání a pořadí narození	31
5	Preference koníčků a zaměstnání	32
	Empirická část.....	32
6	Výzkumný projekt a teoretické zakotvení tématu práce	32
7	Cíl výzkumu.....	34
8	Hypotézy.....	35
9	Výzkumná strategie a navrhované techniky sběru dat	35
10	Výběr vzorku a prostředí výzkumu.....	36
11	Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat	37
11.1	Preference zaměstnání	38
11.1.1	Preference zaměstnání nezávislá na pohlaví	38
11.1.2	Preference zaměstnání v závislosti na pohlaví.....	38
11.1.3	Preference zaměstnání v závislosti na pohlaví a studijním oboru	38
11.2	Preference koníčků	39
11.2.1	Preference koníčků nezávislá na pohlaví	39
11.2.2	Preference koníčků v závislosti na pohlaví.....	40
11.2.3	Preference koníčků v závislosti na pohlaví a studijním oboru	40
11.3	Preference koníčků a zaměstnání v závislosti na pořadí narození	41
11.3.1	Preference zaměstnání v závislosti na pořadí narození.....	42
11.3.2	Preference koníčků v závislosti na pořadí narození.....	43
12	Etické otázky společenskovedního výzkumu	46
13	Diskuze	46
14	Závěr	49
15	Přílohy.....	50
16	Seznam použité literatury	55
17	Přednášky	57

Úvod

Proč si dva sourozenci, kteří vyrůstali v jedné a té samé rodině, se stejnými rodiči a ve stejném prostředí, vybírají úplně jiné kamarády, zajímají je jiné věci a každý bude ve svém životě vykonávat jiné zaměstnání? Proč se od sebe dvojčata (často i ta jednovaječná) tak moc liší? Proč se mezi sebou sourozenci neustále hádají a každý chce prosadit jen tu svou? Proč starší sourozenci mladšího člena rodiny často berou jako „vetřelce“, který jim chce pokazit jejich život a ukrást lásku rodičů?

Takové otázky a jim podobné si lidé kladou již řadu let a snaží se na ně najít co nejuspěšnější odpovědi. Jsou to totiž situace a stavy, které se odehrávají v každodenním životě všech lidí, a to ať v jejich samotné rodině, tak v rodinách ostatních lidí, ať bližších či vzdálenějších. Znamý řecký filosof a vědec Aristoteles již ve 4. století př. n. l. pravděpodobně tvrdil, že: „člověk je tvor společenský“¹, a také proto se nezajímá pouze sám o sebe, ale také o život svých známých, příbuzných nebo jiných lidí kolem sebe. Také proto v poslední době přibývá počet nejrůznějších článků a knih na téma mezilidských vztahů, vztahů v rodině a také souvislostí pořadí narození na různé aspekty lidského života. Vědci se snaží tyto problémy a také jejich vysvětlení přiblížit i širší veřejnosti, z toho důvodu už i na internetu můžeme najít články jako například „Vliv pořadí narození na život dvojčat“ (Rulíková Vítková, 2010), „Jak pořadí narození ovlivňuje náchylnost vůči alergiím“ (Jak pořadí narození ovlivňuje náchylnost vůči alergiím: Novinky.cz) nebo „Jaké jsou vaše děti? Napoví pořadí!“ (Melicharová, 2010).

V prvním uvedeném článku, tedy „Vliv pořadí narození na život dvojčat“ nám autorka v přehledné tabulce přibližuje charakteristiku pořadí narození podle Alfreda Adlera, rakouského lékaře a psychologa, a dokonce zmiňuje i závěr, ke kterému dospělo mnoho studií, jež se zabývaly pořadím narozením, tj.: „to, jak děti vnímají své místo v rodinné konstelaci, ovlivňuje jejich smýšlení o sobě samých a jejich vzájemnou komunikaci s ostatními lidmi“ (Kottman & Johnson, 1998). Článek uzavírá myšlenkou, že „zpravidla

¹ Tento výrok stejně jako například výrok: „ten, kdo není schopen žít ve společnosti nebo ji neshledává pro sebe dostatečnou, je buď zvíře, nebo bůh“ jsou přisuzovány právě Aristotelovi. Kvůli nedostatečným důkazům nebudeme ovšem s největší pravděpodobností nikdy s přesností vědět, zda jsou to skutečně slova Aristotelova (Wikicitáty).

dvojčata narozená jako první (A) jsou dominantní, vůdčí, komunikativnější, dvojčata narozená jako druhá (B) bývají submisivní, plašší, méně komunikují a snáze se přizpůsobují“ (Rulíková Vítková, 2010).

Druhý článek „Jak pořadí narození ovlivňuje náchylnost vůči alergiím“ je podle mého názoru napsaný hlavně pro rodiče, kteří už děti buď mají, nebo se je chystají mít. Upozorňuje totiž na „častější výskyt zánětu spojivek, senné rýmy nebo potravinových alergií“ (Jak pořadí narození ovlivňuje náchylnost vůči alergiím: Novinky.cz) u dětí prvorozených než u dětí druhorozených a třetích narozených a to hned ze dvou možných důvodů. Prvním důvodem by mohl být fakt, že s každým dalším těhotenstvím ženy se zvyšuje odolnost imunitního systému v děloze. Druhým důvodem, sice ne tak lichotivých pro rodiče, nicméně alespoň ovlivnitelným, je někdy až přehnaná nervozita a až nepřiměřené dodržování hygienických podmínek v domácnosti s dítětem.

Ve třetím článku „Jaké jsou vaše děti? Napoví pořadí!“ se autorka k problematice pořadí narození staví nejobecněji. V krátkosti čtenářům nastiňuje situaci v rodinách s více než jedním dítětem. Přibližuje, jací velmi často jsou prvorození, druhorození – „sendvičové děti“, a třetí narození – „benjamínci“ a jaké jsou jejich charakteristické vlastnosti. Článek také popisuje, co se v rodině stane, když se narodí nové dítě a snaží se zodpovědět otázku, jaký je nejlepší věkový odstup mezi jednotlivými potomky. Vyzdvihuje ovšem také jednu velmi důležitou věc, na kterou bychom nikdy neměli i přes veškeré výzkumy a zkoumání dětí zapomínat a to, „že každé z nich je jedinečné a po jednosti také touží“ (Melicharová, 2010).

Také já jsem si pro svou práci vybrala problematiku pořadí narození a to proto, že je to téma z mého pohledu – pohledu člověka, který vyrůstal mezi příbuznými z různých rodin s různým pořadím narození - velmi přitažlivé téma. Každý člověk vyrůstal v nějaké rodině, ve které byl „socializován“. Socializací rozumíme „proces vývoje od stadia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve vlastní kultuře“ (Giddens, 1999, str. 39). Socializaci si ovšem nemůžeme představit jen jako jednosměrné působení ze strany příbuzných a ostatních blízkých lidí, věcí, prostředí aj. na socializovaného jedince, ale také na působení ze strany druhé – tedy samotné socializované osoby na ostatní. „I novorozenec má určité potřeby a nároky, jež ovlivňují chování těch, kdo se o ně starají. Dítě je tedy od samého počátku aktivním činitelem tohoto procesu“ (Giddens,

1999, str. 39). Samozřejmě ale i to, kolik máme sourozenců, jak starých a dokonce i jakého pohlaví, nás dělá takovými, jakými v dospělosti jsme. Každý tento proces tedy zažil sám na sobě a viděl ho i u ostatních lidí, a proto nám tedy tematika pořadí narození není vůbec vzdálená, ba právě naopak.

K výběru tohoto tématu mi také pomohla Mgr. Jaroslava Valentová, PhD., díky které jsem mohla v roce 2009 spolupracovat při výzkumu, který se zaměřoval na atraktivitu a zdraví. Výzkum byl pod vedením Doc. Jana Havlíčka, PhD. prováděn v Praze na Salmovské. Této studii se zúčastnilo cca 250 lidí, a byli to především studenti z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Účastníci výzkumu byli podrobni skupině testů, fyzické aktivitě, focení a vyplňování dotazníků, v neposlední řadě i dotazníků na téma pořadí narození a preferencí koníčků a zájmů. Pod vedením Mgr. Jaroslavy Valentové, PhD. jsem výzkum rozšířila ještě o studenty Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, kteří se už ovšem zúčastnili jen poslední dotazníkové části k problematice, kterou se zabývám ve své bakalářské práci.

Teoretická část

1 Rodina

„Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“ (Giddens, 1999, str. 156). Toto je definice rodiny podle A. Giddense, známého britského sociologa. Na první pohled je sice krátká a snadno zapamatovatelná, ale podle mého názoru zakrývá všechny vztahy a city (ať negativní nebo pozitivní), které v rodině fungují a jsou pro ni a pro její členy tak moc důležité. Rodíme se do nějakého společenství osob, ve kterém strávíme velkou část svého života. Pokud se nestane nic zásadního, často se s těmito lidmi stýkáme po celý svůj život. V úplných začátcích jsme na ně dokonce plně odkázaní a jsme na nich naprosto závislí, postupně napodobujeme, co oni sami dělají, jak se chovají. V dospělosti se také často (i když třeba ani sami nechceme), chováme podobně jako naši rodiče. Anebo na druhou stranu si můžeme (podvědomě) hledat partnery, kteří jsou podobní (ať vzhledem, tak chováním) právě našim rodičům. Rodina, nás tedy opravdu doprovází a ovlivňuje po celý náš život.

Tuto myšlenku krásně shrnula Irena Sobotková, která ve své knize uvádí "Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob." (Sobotková, 2001, str. 9)

1.1 Primární rodina a její funkce

Za vhodnější a zdařilejší definici rodiny, která vyšla v ilustrovaném encyklopedickém slovníku už v roce 1982, považuji tuto: „Rodina je malá společenská skupina, založená na manželství či pokrevním příbuzenství. Její členové (muž a žena, rodiče a děti, sourozenci, příbuzní, adoptované osoby) jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina je nejdůležitější formou organizace soukromého života; její formy a funkce však závisí na výrobně společenských vztazích a kulturní úrovni společnosti“ (Kolektiv autorů Encyklopedického institutu Československé akademie věd, 1982, str. 123). V tomto pojetí pojmu rodiny je totiž zachyceno více aspektů, které jsou pro rodinu jako takovou důležité.

Rodina, do které se člověk narodí a ve které také vyrůstá, je označována za rodinu primární. V ideálním případě v této primární rodině dítě získá rodiče, popřípadě sourozence a další členy rodiny. V některých rodinách mohou do nejbližší rodiny spadat navíc i babičky a dědečkové, ale v jiných případech také ještě tety, strýčkové, sestřenice aj. Kolem dítěte se tedy hned od jeho narození začne pohybovat určitá skupina (bližších či vzdálenějších) lidí, kteří ho ovlivní svým chováním, svými postoji a celkově svou osobou.

Podoba rodiny se však neustále mění a v budoucnosti stále ještě určitě měnit bude. Některé aspekty rodiny nicméně zůstávají více či méně stálé. „Život rodiny je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů, v nichž se realizují jednotlivé funkce rodiny: reprodukční, ekonomická, výchovná, ochranná a další,“ (Kolektiv autorů Encyklopedického institutu Československé akademie věd, 1982, str. 123).

K nejdůležitějším funkcím primární rodiny tedy patří, aby rodiče své dítě (děti) vychovávali, ochraňovali a postarali se o ně také po stránce ekonomické. K této definici bych ještě doplnila, že je důležité svému dítěti projevovat lásku a city.

Většina z rodičů si nikdy nemusela číst definici o správné rodině a rodičovství a dokázali (podle svého uvážení) vychovat své děti. Nemusíme si nikde ani číst o tom, jak moc je pro život člověka důležitá jeho primární rodina, a víme, že ho dokáže ovlivnit na celý život.

1.2 Podoba rodiny dříve

Rodina tedy není uskupení statické (což jsem zmínila již dříve), ale dynamické. Chci tím říct, že se podoba rodiny neustále mění a vyvíjí. Přitom je ovšem velmi obtížné určit, jak se bude vyvíjet do budoucna. Díky historickým pramenům, které máme k dispozici, díky vyprávění svých předků si ale dokážeme představit, jak instituce rodiny vypadala dříve, z jaké struktury se tedy vyvinula až v tu naši „současnou rodinu“, kterou všichni známe a život v ní jsme prožili „na vlastní kůži“.

Instituce rodiny (v různých svých podobách) se v průběhu dějin vyskytuje prakticky vždy a všude, a proto ji můžeme používat pro srovnání kulturních okruhů, a také i jedné kultury v čase. Ráda bych tedy na tomto místě nastínila, jak se instituce rodiny měnila v evropském kontextu.

1.3 Demografické režimy

Jde mi především o změnu, kterou rodina prošla v „nedávné minulosti“, o změnu, která se skoro v celé Evropě odehrála během 17. – 20. století, o přechod ze starého demografického režimu do nového demografického režimu. Jednotlivé části Evropy si touto změnou procházely postupně, na některých místech lidé změnu přijali poměrně rychle, avšak na jiných se změně co nejdéle bránili, nebo k žádné větší změně dokonce ani nedošlo.

„Oba demografické režimy se dají odlišit podle různé frekvence jednotlivých základních demografických jevů (narození, sňatek, úmrtí) a jejich vzájemné konfigurace. Je ale otázkou, jak nejlépe vystihnout odlišnost obou systémů přirozené měny obyvatelstva“ (Horský & Seligová, 1997, str. 13). Někteří autoři vidí rozdíl mezi starým a novým demografickým režimem v různém poměru počtů již uvedených demografických jevů a možnou hrozbou demografických krizí². Toto tvrzení je samozřejmě pravdivé a sdílím ho i já, ale nejjistějším a nejpřesnějším rozdílem „mezi starým a novým demografickým režimem je v plném rozšíření a stálosti prevence porodů“ (Horský & Seligová, 1997, str. 14). Nemůžeme si ovšem

² **Demografická krize** je období ve vývoji populace, kdy po dobu nejméně 3 měsíců prudce stoupne počet úmrtí, a to minimálně na dvojnásobek měsíčního průměrného počtu (...), sníží se počet sňatků a početí, v období po 9 měsících pak též porodů. (Demografie (nejen) pro demografy, Sociologické pojmosloví 2, 1993)

představovat, že lidé začali antikoncepční prostředky používat až během tohoto přechodu k novému demografickému režimu. Znalost různých antikoncepčních metod byla mezi lidmi běžná už ve starém demografickém režimu, jen nebyla tolik používána.

1.3.1 Starý demografický režim

Francouzský historik Jacques Dupâquier (1922-2010) viděl starý demografický režim jako směs „vitality a křehkosti“, přičemž vitalitu v jeho podání představovala vysoká manželská plodnost a křehkost naopak vysoká úmrtnost obyvatelstva (různého věku).

„Žena měla tedy v průměru kolem 8 porodů za život. Vezmeme-li však v úvahu předčasná úmrtí, pak na sňatek ve skutečnosti připadalo asi 5 až 6 potomků“ (Horský & Seligová, 1997, str. 15). Velmi mnoho dětí tedy umíralo (a to i během prvních dvou let života), ale i přesto bylo v tradičních rodinách mnohem více dětí, než jak je tomu dnes. Bylo to nejen z důvodu, že mezi lidmi ještě nebyla tolik rozšířená antikoncepce, ale také proto, že čím více bylo v rodině dětí, tím více byla rodina schopna být samostatnou ekonomickou jednotkou, která byla na ostatních co nejméně závislá. Tedy ve zkratce – čím víc dětí, tím více pracovní síly v rodině.

„Rodina“ ve starém demografickém režimu ovšem často neznamenala jen manžele a jejich pokrevní příbuzné (potomky, rodiče rodičů a další pokrevní příbuzné), často také zahrnovala i osoby nepříbuzné. V různých částech Evropy šlo o služebnictvo, pacholky a děvečky, nebo třeba poddruhy. Tradiční rodina se tedy od dnešní moderní rodiny odlišovala i svým vymezením. Do tradiční rodiny podle Tereziánské instrukce patřily ty osoby, které se společně stravovaly („chlebily“) a které žily pod jednou hlavou domácnosti (Horský & Seligová, 1997).

1.3.2 Nový demografický režim

Rodina v novém demografickém režimu se od tradiční rodiny odlišovala především regulací porodnosti (plánovaným rodičovstvím). To mělo za následek, že klesala manželská i nemanželská porodnost, rodilo se tedy méně dětí. Pokud se rodiče museli starat o méně potomků, byla ta péče o ně mnohem lepší a kvalitnější. To mělo za následek zase menší dětskou úmrtnost. Lidé se postupně také začali dožívat vyššího věku než ve starém demografickém režimu, a to proto, že se zlepšily stravovací návyky, lidé měli tedy větší přístup

k výživným a kvalitnějším potravinám. Postupně se začalo zlepšovat i „zdravotnictví“, více lidí se uzdravovalo a více jich také přežívalo různé choroby. (Horský & Seligová, 1997).

1.4 Podoba dnešní rodiny

Od přechodu rodiny k novému demografickému režimu už uplynulo více než sto let (pro střední Evropu) a za tu dobu se ráz rodiny a rodinného života opět velmi změnil.

Antikoncepční prostředky (hormonální antikoncepce, prezervativy, pesary, nitroděložní tělíška, sterilizace a mnoho dalších) se už plně rozšířily mezi celou populaci všech věkových skupin a jsou dostupné za cenu, kterou si může dovolit opravdu každý.

Následkem toho a samozřejmě ještě sociální a společenské situace v České republice počet nově narozených dětí nadále stagnuje a do budoucna je možné, že se bude ještě snižovat. V roce 2011 připadalo na jednu ženu jen 1,26 narozených dětí a v roce 2012 (do listopadu 2012) to bylo také pouze 1,27 narozených dětí, přičemž se těmito hodnotami Česká republika dostává na 215.-217. místo z celkového počtu 224 zemí seřazených podle počtu nově narozených dětí připadajících na jednu ženu od nejvyšší hodnoty po nejnižší (první místo patří Nigeru s hodnotou 7,16 a poslední místo Singapuru s hodnotou 0,78) (CIA - Central Intelligence Agency (US)). A tento trend bude v České republice pravděpodobně nadále pokračovat.

„Ideální“ představě rodiny se pravděpodobně nejvíce podobá rodina, ve které jsou dva rodiče (muž a žena) a alespoň jedno jejich zdravé dítě. Tyto modely rodiny můžeme najít všude okolo nás, ať už v knihách, se kterými se setkáváme, tak v televizních reklamách. Rodina by měla být podle lidí jako jakýsi bezpečný přístav, útočiště, ve kterém člověk najde lásku, intimitu, jistotu a emocionální stálost. Kolik takových rodin bychom ale v dnešní době opravdu našli? Přibývá stále více párů, které se rozhodnou, že žádného potomka mít nebudou a raději si pořídí psa, jiné domácí zvíře nebo třeba motorku. Tento stav ovšem nemusí mít za následek pouze rozhodnutí páru, ale mohou je k tomu tlačit také ekonomické podmínky, ve kterých by si dítě ani dovolit nemohli, nebo třeba zdravotní problémy. Přibývá také mnoho gay a lesbických párů, které by děti třeba i mít chtěli, ale opět jim to není přáno, tentokrát však zákonem – tím mám na mysli adopci, lesby samozřejmě děti rodit mohou, to jim pravděpodobně nikdo zakázat nemůže (aspoň v České republice). Nejvíce se ovšem tato

situace komplikuje rozvody. Přibývá mnoho neúplných anebo různými způsoby spojených rodin.

Neúplnými rodinami mám na mysli ty, kde chybí jeden rodič (podle statistik to bývá většinou otec). Zůstává tedy matka se svým dítětem nebo dětmi. Pokud otec žije, může se se svými potomky stýkat, ale výzkumy dokazují, že čas, který bude otec pravděpodobně se svými potomky po rozvodu trávit, bude čím dál tím menší. Otec by také matce měl přispívat na jejich společného potomka finančně – alimenty. Bohužel přibývá i mužů, kteří tento fakt ignorují a matky z nich musí alimenty vymáhat soudně a to bohužel často neúspěšně. Ekonomická situace matek se po rozvodu zpravidla výrazně zhorší, protože se často stěhují do nového bytu, jehož nájem musí platit samy, současně žijí a starají se o svého potomka a do toho ještě musí zvládat práci, která ve většině případů není finančně moc dobře ohodnocena. Tento poměrně nový fenomén, kdy matky zůstávají samy se svými potomky a po rozvodu se jim snížila životní úroveň a mají finanční problémy, nazýváme „feminizací chudoby“. (Renzetti & Curran, 2003)

Spojené rodiny vznikají také po rozvodech rodin původních. Takové rodiny se tvoří „tak, že jeden (nebo oba) z rozvedeného manželského páru s dětmi vstoupí do nového manželství s někým, kdo má rovněž děti; případně nově vzniklý pár přivede na svět ještě děti vlastní“ (Renzetti & Curran, 2003, str. 218).

V této kapitole jsem se snažila do určité míry nastínit, jaké podoby může nabývat dnešní rodina. Samozřejmě, že jsem nepostihla všechny formy a ani problémy, kterými si rodiny v této době musejí procházet. Šlo mi pouze o to, abych aspoň v částečné formě postřehla a zachytila, jak se rodina změnila a k čemu asi dále spěje.

Také bych ještě na konci ráda upozornila, že jsem rozhodně neměla v úmyslu zachytit jen negativní vlivy a podmínky, které rodinu také utváří. Jsem si jistá, že existují rodiny šťastné, spokojené a plné pozitivních emocí a je úplně jedno, jestli jde o rodiny úplné, neúplné, složené, heterosexuální či homosexuální.

2 Sourozenecké konstelace

Kevin Leman hned na začátku své knížky „Sourozenecké konstelace“ píše toto: „Vaše sourozenecká konstelace – zda jste se narodili první, druhí nebo další mezi svými sourozenci

– má velký vliv na to, jaký jste člověk, koho si vezmete, jaké zaměstnání si zvolíte, a dokonce jací rodiče sami budete“ (Leman, 1997, str. 11).

Už v předešlých kapitolách o rodině jsem se několikrát zmínila o tom, jak je rodina důležitá v socializačním procesu každého jedince (ať v dobrém či špatném). Takto je pro každého velmi důležité i to, zda má sourozence, jaký je mezi nimi věkový rozdíl a dokonce záleží i na pohlaví jednotlivých sourozenců. Od svých sourozenců se můžeme naučit spoustu dobrých i špatných věcí. Musíme se naučit žít s nimi a také vedle nich. Musíme se naučit s nimi vycházet a zároveň najít sami sebe a také se prosadit. Tyto poznatky ve své knize „Prvorozené dítě“ velmi dobře zachycuje Jirina Prekop, „podle pořadí narození se děti naučí druhému se přizpůsobovat, hájit se před ním, snášet ho, dělit se s ním, s ním prohrávat, ale i se vzájemně ctít, bojovat proti němu, nebo s ním proti společným nepřítelům, schovávat se za něj, nebo ho zastupovat a bránit, držet s ním“ (Prekop, 2002, str. 12).

Soužití s ostatními sourozenci je tedy pro dítě jakousi dobrou školou života. Na první pohled se nám tedy může zdát, že jedináčci jsou v tomto směru poněkud ochuzeni, jelikož v rodině s nikým nevyrostali, s nikým nemohli dělat spojení proti rodičům, ani se neměli s kým hádat. Jedináčci si však tuto „ztrátu“ mohou (nevědomky) doplňovat právě když jsou v kontaktu s jinými dětmi. A pokud této možnosti nevyužijí, tak se i tím, že vyrůstali sami, stávají jedinečnými osobnostmi, které se budou chovat a vystupovat tak, jak by to děti vyrůstající se sourozenci nikdy nedokázaly.

Jak se tedy děti skutečně vyrovnávají se situací, že v rodině nejsou sami a o přízeň rodičů musí někdy i bojovat?

2.1 Omezené rodičovské zdroje

V případě, že se do rodiny s jedním potomkem narodí druhé dítě, z jedináčka se během chvilky stává prvorozený. Jak se s touto situací dokáže takový často ještě „malý človíček“ srovnat? Možnosti jsou dvě, buďto svého mladšího sourozence bez problémů přijme, anebo – což je pravděpodobně daleko častější reakce – svého sourozence bude nenávidět, dělat mu naschvály a bude mu mít za zlé, že si ho rodiče všímají daleko víc. Může se stát, že přibudou ještě další potomci, co se bude dít potom? Jak na to budou jednotlivé děti reagovat? Změní se nějak jejich přístup, nebo zůstanou stále stejné? A jak to bude s rodičovskou láskou a ostatními zdroji?

Potomci mezi sebou musí bojovat o rodičovské zdroje, které jsou většinou velmi omezené. Rodičovskými zdroji mám na mysli jejich čas, přízeň, lásku, zájem a samozřejmě také finanční zdroje. Jak se s tímto problémem sourozenci tedy vypořádávají? Především rozmanitostí!

„Rozmanitost poskytuje tři výhody: minimalizuje přímou soutěživost mezi sourozenci, směřuje k tomu, aby stoupala rodičovská investice (...), a sourozenci se díky ní stávají méně závislími na rodičích“ (Sulloway, 1996, str. 105). Těmito slovy Frank J. Sulloway ve své knize „Born to rebel“ shrnuje Darwinův pohled na sourozeneckou rozmanitost. Tato odlišnost se mezi sourozenci vyvíjela díky postupné evoluci. Sourozenci přišli na to, že v rodině s více potomky se prosadí pouze tak, když se budou od ostatních co nejvíce odlišovat.

Frank J. Sulloway shrnul Darwinovy hypotézy pro optimalizaci rodičovské investice do čtyř zásadních pravidel.

Pravidlo č. 1 : Pokud jste později narození, odlište se. Pro později narozené je rozumné přijmout rozmanité zájmy v případě, že jsou všechny věci rovnoměrné. Platí pravidlo, že rodiče nejvíce investují do svého prvorozeného dítěte. Zda budou také tolik investovat do následujících potomků, může záviset na tom, jak vysoké jsou vyhlídky na to, že se jim vrátí už vložená investice. Talentovanější později narození potomci ukazují, že hodně rodičů bude pravděpodobně žít nejvíce nadějně jedince.

Pravidlo č. 2 : Pokud mají vaši rodiče omezené zdroje, odlište se. Vždycky, když jsou rodiče neschopní uživit zájmy a schopnosti všech svých dětí, tak budou pravděpodobně více investovat do těch potomků, kteří vykazují větší talent a snahu. Pokud jsou zdroje omezené, tak by měli všichni potomci- prvorození i ti později narození – uplatňovat výhody odlišnosti stejnou měrou.

Pravidlo č. 3 : Odlište se úměrně tomu, kolik máte sourozenců. Stejná logika, která diktuje rozmanitost později narozených, a když jsou rodinné zdroje omezené, platí také vždy, když více rivalů usiluje o rodičovskou investici.

Pravidlo č. 4 : Za určitých okolností ignorujte tři předcházející pravidla a soustředte se. Když jsou rodinné zdroje omezené, může to vést k tomu, že se další specializace začnou zvažovat. Pokud se ostatní sourozenci snaží o to, aby byli všestrannými, je specializace

„odlišnou“ strategií, která člověku může přinést převahu. Je paradoxem, že pokud se od rodičů požaduje méně, může to dopadnout tak, že potomek dostane víc. Někteří kvůli této protikladné strategii očekávají přízeň úspěchu. Za prvé, zájmy musí být zvoleny velmi pečlivě. Za druhé, ovládnutí těchto zájmů může posílit studium nebo cvičení. Za třetí, specializace bude pravděpodobně dobrou strategií pro zvětšení rodičovské investice vždy, když si věkově nejbližší sourozenci zvolí místo všestrannost. (Sulloway, 1996, stránky 105-106)

(Z anglického originálu přeložila pod vedením Mgr. Jaroslavy Valentové, Ph.D. jako část skeletového překladu Jana Nývltová)

2.2 Nika

Tuto sourozeneckou odlišnost bychom mohli po vzoru Sullowaye připodobnit adaptivní radiaci³, kterou můžeme najít v rostlinném a živočišném světě. V ekosystému má každá rostlina (rostlinný druh) a každý živočich (živočišný druh) svoje místo, svůj prostor. Toto místo nazýváme pojmem nika. Nika jednotlivých druhů nebyla ovšem určena hned od začátku. Nejprve se pravděpodobně niky postupně zaplňovaly různými druhy rostlin a živočichů. Niky jednotlivých druhů se však mohly začít překrývat anebo spolu dokonce splývat, když se z jednoho druhu začaly vyvíjet další „potomci“, kteří měli stejné nároky na daný ekosystém. Řešením bylo soupeření druhů o tuto výhodnější niku, šlo tedy vlastně o boj o přežití jednotlivých druhů. Vyhrával zpravidla druh silnější a druhy slabší byly vytlačeny. Budťo vyhynuly, anebo se musely přizpůsobit a najít si jinou niku, která ještě nebyla obsazena jiným druhem. Jedna nika (jeden prostor) může být tedy vždy zaplněna pouze jedním druhem. Může také nastat situace, kdy po vyhynutí druhu už zůstane nika zcela nebo aspoň částečně volná a žádný jiný druh ji už nezaplňuje. (Máchal & Husták, 1996) (Ekologická nika: Wikipedie) (Divíšek, Culek, & Jiroušek, 2010)

Přežije pouze ten nejsilnější anebo ten, kdo se dokáže přizpůsobit.

Co si ale pod pojmem nika přesně představit? Pojem (ekologická) nika je pojmem z obecné ekologie, který popisuje nároky určitého druhu v ekosystému. Jsou to veškeré

³ „Adaptivní radiace je diverzifikace druhů, která umožňuje vyplnění celé řady ekologických nik. Nastane, když z původního druhu vzniknou opakovanou speciací četné druhy „potomků“, které se stávají nebo zůstávají sympatrické. Často jsou tyto „výbuchy“ speciace iniciovány rozvojem klíčových inovací původních druhů. Při koexistenci druhů je tendence začít využívat jiné ekologické zdroje a tím snížit mezidruhovou konkurenci. (...) K odlišení druhů však bude stále docházet, neboť allopatrické druhy se budou přizpůsobovat odlišným prostředím.“ (Divíšek, Culek, & Jiroušek, 2010)

nároky, které druh potřebuje ke svému přežití na daném místě. Nika tedy není pouze onen zmiňovaný prostor či místo, kde se daný druh nachází, je to vše, co na něj nějakým způsobem působí, nějak ho ovlivňuje, s čím se musí vyrovnat anebo naopak co mu v životě napomáhá k přežití. Pod pojem nika tedy přiřazujeme například potravu, kterou se daný druh živí, prostředí, ve kterém žije, množství a druh predátorů, kteří ho ohrožují, teplotu, vlhkost nebo například i sluneční záření, které na něj působí. (Máchal & Husták, 1996)

2.2.1 Sourozenecká nika

Co má ale tato nika, o kterou mezi sebou soupeří rostliny a živočichové, společného se sourozeneckou nikou? Zatímco rostliny a živočichové mezi sebou bojují o výhodnější polohu, dostatek potravy a vody, úkryt aj., sourozenci mezi sebou bojují o získání rodičovských zdrojů, které jsou omezené (viz. 2.1 Omezené rodičovské zdroje). A dělají to úplně stejným způsobem – adaptivní radiací. Snaží se najít niku, která v jejich rodině ještě není zaplněná. Čím více je v rodině potomků, tím obtížnější je ovšem najít ještě neobsazenou niku. (Sulloway, 1996)

V ideálním případě, kdy každý ze sourozenců obsadí jinou niku, má i ten nejmladší z nich možnost získat aspoň část z rodičovských zdrojů. Pokud by ale nastala situace, kdy by o jednu niku bojovalo více potomků, možnost získání tolik důležitých rodičovských zdrojů by se velmi snížila. Sourozenci se proto snaží odlišovat ve svém chování, ve výběru svých kamarádů anebo třeba i ve výběru svých zájmů a koníčků – a to ať vědomě, tak samozřejmě i nevědomě. Stejně jako ve světě rostlin a zvířat je nejdůležitější rozmanitost, odlišnost a přizpůsobivost.

Hledání sourozenecké niky ve své knize „Prvorozené dítě; O sourozenecké pozici“ zachytila i Jirina Prekop, a to dokonce ze své vlastní zkušenosti, z pozice druhorozené dcery. Jak sama Prekop píše: „Byla jsem druhá ze dvou sester. Za tu geniální, krásnou a šikovnou byla považována vždycky má sestra Maruška, to ona byla hvězda.“ Jelikož byla Maruška tou ideální dcerou, pro malou Jiřinu nebylo vůbec snadné se s touto situací nějakým způsobem vyrovnat a pochopit ji. „Má jediná snaha byla nezklamat maminku, neznepokojovat ji, neriskovat její lásku ke mně. Stále se totiž ukazovalo, že ve srovnání s Maruškou jsem jen ta nenadanější a méně hezká dcera, ale že mě maminka a tatínek milují asi méně než Marušku. To byla má bolest a mé trápení. (...) Obě, moje maminka i její prvorozená dcera, držely

pospolu. Někdo třetí už tu neměl místo. Dokonce ani tatínek. (...) Musela jsem jít sama svou cestou a najít někoho, kdo ve mně neviděl zlosyna nebo nějaké osobité stvoření. (...)

S Maruškou jsme se postupně vyvíjely odlišně díky svým rozdílným zájmům. Já jsem se radši snažila nezajímat se o totéž co ona, jinak bych se musela znovu odevzdat jejímu poručnictví a stát se její rivalkou. (...) Musela jsem se tedy věnovat oborům, kterým se Maruška vyhýbala. Skaut, divadlo, hraní na klavír, poezie a operní zpěv, filozofování a psychologizování mi náhle otevřely nové světy. Logicky jsem nemohla studovat medicínu, ačkoli bych to díky svému pomáhajícímu syndromu dělala nejraději, protože medicínu studovala má sestra. Tak mi zbyla alespoň psychologie.“ (Prekop, 2002)

2.3 Pořadí narození podle Alfreda Adlera

Alfred Adler – zakladatel „individuální psychologie“⁴, žák a spolupracovník Freudův – se ve svých dílech zabýval i pořadím narození a jeho vlivem na socializaci člověka. S těmito názory a hypotézami ohledně pořadí narození je asi nejvíce spojován.

Adler se pokusil „definovat soubor vlastností, které popisují, jak pozice narození bude působit na osobnost dítěte“ (Rulíková Vítková, 2010, str. 1).

Jedináčci, podle Adlera, jsou mnohem častěji rozmazlováni než ostatní děti. Je to pravděpodobně proto, že rodiče všechny své naděje vkládají právě do tohoto jednoho potomka a vyžadují od něj vždy to nejlepší, proto se jedináčkům často dostává zvláštní péče, která jim někdy může ale i ubližovat (Adler, 1994, str. 62).

Prvorození potomci jsou nejprve vychováváni jako jedináčci (byli středem pozornosti a samozřejmě mohli být i rozmazlováni), když se ale do rodiny narodí nový „přírůstek“ pro prvorozeného se mění prakticky celý jeho život. Už nikdy nebude ten jediný, ale vždy se bude muset s někým „prát“ o své místo v rodině. Podle Adlera bude nejstarší dítě zbaveno svého „trůnu“. Pro děti není snadné se s touto situací vyrovnat, často mohou na mladšího sourozence žárlit a snažit se ho jakýmkoliv způsobem zbavit. Pokud se však prvorozené dítě s touto situací dokáže vyrovnat, může do života získat mnoho užitečných zkušeností, které

⁴ Individuální psychologie – „Zdůrazňuje se v ní vztah člověka k jeho sociálnímu okolí a jeho touha po uplatnění a získání moci, která může být ve svých projevech komplikována komplexem méněcennosti, vycházejícím z různých druhů orgánové defektivity (...).Podle Adlera „duševní život lze pojímat jako souhrn zařízení pro útok nebo obranu“, jako tendenci k sebeprosazování, uplatňující se v rámci sociálních podmínek života“ (Nakonečný, 1997, str. 315)

v budoucnu bude moct využít. Nároky na staršího potomka jsou ze strany rodičů často vysoké a vyžadují od svých starších potomků také odpovědnost. Často slýcháme (právě od prvorozených), že to byli oni, kdo mladším sourozencům vyšlapávali cestičku a ti už měli vše zadarmo. Prvorození se díky přístupu svých rodičů mohou stát odpovědnými, přísnými a autoritativními (tak jak bylo v rodině jednáno s nimi samotnými) (Adler, 1994, stránky 86-89).

Druhorozené či uprostřed narozené děti zase na druhou stranu nikdy nezažijí, jaké to je být tím jediným v rodině. Už od malička vidí ve svém starším sourozenci konkurenci, bojují o vše, co se dá. Svého bratra či sestru se snaží předehnat, být lepší. Tato soutěživost však v některých případech může přerůst až v trvalou rivalitu mezi sourozenci.

„Nejmladší z dětí je většinou silně rozmazováno, neboť rodiče měli zpravidla velkou radost, že ještě jedno mohou mít (anebo naopak toho litovali) (Adler, 1994, str. 43). Nejmladší děti mohou být často rozmazlováni ještě víc než jedináčci. Tyto děti mají hlavní výhodu v tom, že už je žádné další dítě nesesadí z jejich pozice, což si velmi často také uvědomují a tohoto stavu využívají ve svůj prospěch.

Alfred Adler se narodil roku 1870 ve Vídni a zemřel roku 1937 ve skotském Aberdeenu. Jeho myšlenky a názory tedy musíme brát s určitou obezřetností, jelikož podoba rodiny a sourozeneckých vztahů se od jeho dob změnila. Například případ, který uvádí ve své knize Psychologie dětí, kdy matka porodila 14 dětí (z čehož jich tedy přežilo pouze 7) (Adler, 1994, str. 43), by byl v naší době a společnosti brán spíš za zázrak či bláznovství, a také jeho „sesazení prvorozeného z trůnu“ už není tak moc vážné jako v době dřívější. Dříve byly výhody prvorozených (zejména synů) mnohem větší než je tomu dnes. Prvorození často zůstávali v domě své rodině, který poté také zdědili, druhorození a později narození potomci museli v určitých případech rodný dům dokonce opustit a jít se zaučit „do světa“. Pojem „sesazení z trůnu“ nicméně přetrval až do dnešní doby. Dnes už mají velké možnosti nejen prvorození potomci, ale i ti později narození, což v dřívějších dobách nebylo tak časté. Nicméně spousta jeho názorů a postřehů je aktuální i dnes.

Jak to ale dnes opravdu v rodinách v naší společnosti vypadá? Kolik dětí v rodinách vyrůstá a jak se musejí vypořádat právě se svým pořadím narození? Jak to ovlivní jejich chování, vlastnosti, výběr přátel, zaměstnání, práce?

2.4 Jednotlivé pozice podle pořadí narození

V následujících kapitolách se pokusím nastínit situaci v rodinách pro jednotlivé sourozence, jednotlivá pořadí narození tak, jak to v rodinách pravděpodobně vypadá, a hlavně, jak o tom ve svých dílech píše různí autoři.

2.4.1 Jedináček

Vychovávat děti se zdá být čím dál tím víc složitější, a proto přibývá mnoho rodin, které mají dvě děti anebo zůstanou jen u jednoho potomka. Rodiče se k tomuto kroku často odhodlají kvůli situaci, která v dnešní době a na našem území panuje. Mezi lidmi jsem zaslechla i názor, že: „stát staví děti na stejnou úroveň jako „hobby“, a stejně jako si člověk musí vše zaplatit za své koníčky, kterým se chce věnovat, musí si zaplatit i vše za dítě, pro které se případně rozhodne; je to na každém člověku, jakým zájmům se bude chtít věnovat“. Někteří budoucí rodiče se tedy opravdu musí rozmyslet, zda si koupí nové auto a nový dům, nebo jestli budou mít děti. Láska k dětem je ale naštěstí stále často silnější než přemýšlení o penězích, bohužel i přesto stále jedináčků v naší společnosti přibývá.

Jedináček je vlastně nejnovější typ pořadí narození mezi sourozenci. Jak je uvedeno výše (v historii rodiny), v rodinách bylo vždy více dětí. Jedináčci se začali rodit až v době nedávné, a proto o nich nemáme ještě tolik informací jako o ostatních pořadích narození. Je totiž také velmi obtížné je nějak charakterizovat, můžeme o nich klidně říct, že to jsou „prvorození benjamínci“, což (jak uvedu později) může poměrně dobře charakterizovat jejich povahu.

Jedináčci v rodině tedy vyrůstají sami a nikdy s nikým nemusí soupeřit o lásku rodičů a jiné rodičovské zdroje, na druhé straně jim ani nikdo nevyšlapal cestičku, takže nemají vše zadarmo. Dokonce se může stát, že jedináčci budou mít mnohem větší limity než kterékoliv jiné pořadí narození, a to kvůli tomu, že rodiče se o své jediné dítě bojí mnohem více, než kdyby jich bylo víc. Rodiče v jedináčcích a také v prvorozených dětech často vidí „malé dospělé“ a také se k nim podle toho chovají. Tímto přístupem se ale může stát i to, že si tyto děti neužijí své dětství tolik, jako druhorození či poslední narození – benjamínci. Tento fakt má ale i pozitivní stránku – jedináčci díky tomu, jak ve své knize „Pořadí narození“ publikují Cliff Isaacson a Kris Radish, bývají spolehliví, odbojní a organizátoři, kteří umí dobře plánovat různé věci a aktivity (Isaacson & Radish, 2006, str. 67).

Jelikož jsou jedináčci jedinými „následovníky rodu“, rodiče do nich často kladou všechny své ambice. Pokud je v rodině více dětí, tyto ambice a přání se mohou „rozptýlit“ na všechny sourozence.

Příklad: Otec lékař, muži v rodině po tři generace také lékaři. V rodině jediný syn. Jeho otec si přeje, aby jeho potomek pokračoval v rodinné tradici a převzal následnictví.

Na jedináčky jsou tedy často kladeny velké nároky, které mohou, ale také nemusí naplnit. Často jsou vystavováni stresu právě kvůli přáním svých rodičů (ať vysloveným či nevysloveným). Kvůli této situaci se mohou cítit nešťastně, protože své rodiče nechtějí zklamat.

Dospělý člověk, který má u sebe neustále tužku a diář, bude s velkou pravděpodobností právě jedináček. Zapisováním poznámek a schůzek do diáře či bloku má stále pod kontrolou všechny své činnosti, což přímo koreluje s jejich organizačními schopnostmi. Rádi si také dělají seznamy věcí, které mají ještě před sebou, a které je potřeba udělat (What to do). Další zajímavostí v životě jedináčků mohou být vymyšlení imaginární přátelé (zvíře, hračka anebo třeba i jeden z rodičů), které si vymýšlejí zejména v dětských letech, ale v určité formě se mohou zachovat i do dospělosti. Ale proč to vlastně dělají? Jedináčci se takto vyrovnávají s jejich samotou, s tím, že kolem sebe v rodině nemají žádného kamaráda v podobném věku. V dospělosti mohou jedináčci takového kamaráda mít třeba ve svém autě, které považují za dalšího člena rodiny. Isaacson a Radish také upozorňují na to, že se jedináčkům může snadno stát, že i své skutečné přátele budou považovat za imaginární. Projevuje se to skákáním do řeči. Jedináčci mají pocit, že své přátele vlastně naprosto dobře znají a také, že znají jejich myšlenky, a proto nemusí poslouchat smysl jejich vyprávění (Isaacson & Radish, 2006, stránky 68-71).

Jelikož „boom“ jedináčků nastal až přibližně během posledního desetiletí⁵, v odborné literatuře o tomto pořadí narození zatím nenajdeme moc poznámek a textů. Nicméně si myslím, že výzkumů a poznatků o nich bude v nejbližší době stále přibývat.

⁵ „Podle Českého statistického úřadu byla u nás v roce 2009 takových domácností pětina. Karty se obrátily – kuriozitou už není mít jedno dítě, ale čtyři.“ (Petrželková, 2011)

Jsou ale všichni jedináčci jedinými narozenými dětmi v rodině? Určitě ne, jedináčky se mohou stát i děti jiného pořadí narození než jedináčci. Jedináčkem se může stát třeba i nejmladší dítě v rodině, které se rodičům narodilo s větším věkovým odstupem od starších potomků (viz. 2.5 Věkový rozdíl mezi sourozenci).

2.4.1.1 Charakteristické rysy jedináčků

V této krátké kapitole se pokusím přiblížit vlastnosti, které jsou od jedináčků očekávané, a to podle autorů Isaacsona & Radishe (2006), Lemana (1997) a Adlera (1994).

Jedináček

- je odbojný, kritický
- je spolehlivý, svědomitý, systematický, organizátor, který rád plánuje a rád si dělá seznamy
- cítí se být pod tlakem a nemá rád pocit zklamání, kterému se snaží vyhýbat
- potřebuje trávit určitý čas o samotě
- přisuzuje druhým určité myšlenky, pocity a motivy a také proto někdy skáče do řeči
- uplatňuje rovnostářskou spravedlnost a zároveň očekává, že druzí budou jednat čestně
- mívá záchvaty vzteku, aby si prosadil svou, a nemá rád, když ho někdo vyrušuje
- je individualista, považuje se za výjimečného
- je rozmazlený, nesamostatný, neumí se dělit s ostatními
- jeho humor má formu sarkasmu
- nemá moc přátel mezi svými vrstevníky, upřednostňuje starší či naopak mladší přátele

Výše jsem uvedla, že jedináček je vlastně takový „prvorozený benjamínek“. Tento názor zastávám proto, že se u jedináčků často projevují vlastnosti a charakteristiky, které jsou shodné buďto s prvorozenými nebo s nejmladšími narozenými v rodině. Navíc můžeme jedináčka označit jak za prvorozeného, tak i za nejmladšího v rodině. Myslím si, že tento fakt je v určování charakteru velmi důležitý.

Kam se ale podělo to „rozmazlené dítě“, které spousta lidí v jedináčcích ještě vidí? Výzkumníci už v této problematice zastávají trochu jiný názor. Například český doktor Šmolka tvrdí, že „Počet sourozenců je pouze jedním z faktorů, které rozvoj zmíněných charakteristik ovlivňují. Přinejmenším stejně významný je vliv rodiny i integrace jedináčků ve skupině

vrstevníků. Právě oni totiž mohou nahradit vliv sourozenců“ (Petrželková, 2011). Spousta matek dnes nezůstává se svým dítětem (nebo dětmi) jen doma, ale místo toho navštěvují centra pro matky s dětmi nebo se třeba scházejí v kavárnách, navštěvují se doma. Děti tak často nevyrůstají jen se svými sourozenci, ale dokonce mohou mít bližší vztah třeba ke vzdálenějším příbuzným podobného věku, nebo i „cizím“ dětem. Rozmazlené dítě tedy může být jedináček, ale stejně tak i prvorozený, druhorozený...v tomto případě záleží spíš na výchově rodičů, než na pořadí narození.

2.4.2 Prvorozené dítě

Prvorozené dítě svůj život začíná žít nejprve jako jedináček, ale s narozením dalšího sourozence (souzenců) se mu celý jeho dosavadní svět a přístup k němu mění. Jedináček je ze svého pohledu z ničeho nic sesazen z onoho pomyslného trůnu, jak ve svém díle uvádí Alfred Adler. V naší době a společnosti už ale „trůn“ neznamena to, co dříve. Dnes se bude muset prvorozený se svým mladším sourozencem dělit hlavně o rodičovskou lásku, přízeň a jiné rodičovské zdroje (především asi ty finanční). Když do rodiny přijde návštěva, nejprve se jdou všichni podívat na toho mladšího sourozence, prvorozenému se najednou nedostává tolik obdivu jako dříve a může se připadat ostrčený. Často se také shodou okolností stává, že když se prvorozenému narodí mladší sourozenec, prvorozený má právě věk na to, aby začal chodit do školky. Když si prvorozený tyto dvě věci spojí (což pravděpodobně udělá), přijde mu, že ho jeho vlastní rodiče najednou ostrčili a už o něj nemají takový zájem, nemají ho už rádi.

Jak se ke svým prvorozeným potomkům chovají jejich vlastní rodiče? „Dalo by se říci, že prvorození jsou jako pokusní králíci, na nichž se rodiče učí vychovávat děti. Koneckonců to ještě nikdy nedělali“ (Leman, 1997, str. 49). Ano, je to skutečně tak, když rodiče čekají své první dítě, připravují se na celou tu událost už dlouho dopředu, načítají spoustu knih, ptají se svých známých a také doktorů, a už poměrně brzy před porodem mají připravený dětský pokoj plný hraček, oblečení a samozřejmě mají vybrané jméno pro svého potomka. Ještě než se jejich dítě narodí, přesně vědí, kdy by mělo udělat svůj první krok, kdy říct své první slovo nebo třeba kdy by mělo začít co jíst. U dětí se však tyto věci nedají nijak generalizovat, každé dítě (i člověk) je originál a každému věci trvají nějakou dobu. Rodiče prvorozených však nechtějí nic zanedbat, a proto své dítě neustále sledují, pečují o něj (někdy až přehnaně) a povzbuzují ho k vyšším a lepším výkonům. Z tohoto důvodu však může pramenit i přehnaná

úzkostlivost, opatrnost, nejistota, přísnost či náročnost. Tato charakteristika platí na všechny prvorozené děti – tedy na prvorozené i jedináčky. (Leman, 1997)

Co ale platí pouze pro prvorozené? Je to už několikrát zmíněné sesazení z trůnu. Tato chvíle je v životě prvorozených nezapomenutelná a bude je doprovázet celým jejich životem. „Zkušenost ztráty, jež musí prvorozený prodělat, se nedá úplně srovnat se zkušeností neprvorozeného, který je konfrontován s příchodem dalšího sourozence. Neprvorozený totiž nezískal tolik, co prvorozený. Proto ani nemůže tolik ztratit, když nikdy nepožíval všech výhod (Prekop, 2002, str. 55). Tato ztráta v některých případech může bohužel pramenit až k nenávisti mladšího sourozence ze strany prvorozeného dítěte. Může se projevat „pouze“ po stránce psychické a verbální, kdy si dítě samo pro sebe povídá, jak svého brášku nebo sestřičku nemá rádo, může mu dělat třeba i malé naschvály jako brání a schovávání hraček, ale tato situace může někdy vyústit až k fyzickému násilí, kdy starší sourozenec mladšímu ubližuje, napadá ho, nebo ho třeba odnese někam, kde ho rodiče nemohou najít. Za každou cenu se opět snaží dobýt své první místo v rodině a hlavně v očích svých rodičů. Jak se dá tomuto nepříjemnému chování zabránit? Úplně mu asi zabránit nemůžeme, protože prvorozený stále cítí nejistotu, rodiče, příbuzní a známí se však mohou pokusit celou situaci udržet v jistých mezích. Je velmi důležité, aby prvorozeného všichni neodstrčili a úplně si ho přestali všimati. Je tu sice „nové roztomilé miminko v kočárku“, nicméně i to starší si zaslouží a hlavně potřebuje, aby si ho lidé všímali. Velmi důležité také je, aby si matky našly čas na svého staršího potomka a věnovaly ho jen jemu, třeba ve chvíli, kdy druhé dítě hlídá někdo jiný. Pokud prvorozený už nebude cítit takovou nejistotu, může s péčí o mladšího sourozence trochu pomáhat a postupně se víc a víc zapojovat. Pokud rodiče i děti takovýto klidný a přátelský přístup zvládnou, může se ze sourozenců stát nerozlučná dvojka, která si bude pomáhat za všech okolností.

V tomto případě hraje podstatnou roli i „věk dítěte, a tím i jeho potřeby, stejně jako věkový rozdíl mezi ním a jeho sourozencem“ (Prekop, 2002, str. 61). Rodiče většinou plánují narození dětí podle svého vlastního uvážení, ale málokdy se zamyslí nad tím, jaký věkový rozdíl mezi potomky by byl nejlepší právě pro jejich děti samotné. Jirina Prekop ve své knize Prvorozené dítě názorně ukazuje, jakými fázemi dítě prochází. První fází je samotné narození dítěte, kdy má hlavně symbiotické vazby na svou matku. Dítě postupně přechází do druhé fáze – orální fáze – která trvá zhruba do 1,5 roku života dítěte. V této fázi ještě nemá „logické

myšlení a změnu není schopno postihnout intelektuálně. Přijímá ji mnohem více smysly, takzvaně bez rozumu“ (Prekop, 2002, str. 61). Navíc není schopno slovy vyjádřit, jak se cítí a případně, co se mu nelíbí. S těmito pro něj „nevysvětlitelnými“ věcmi se musí vyrovnávat sám v sobě. Když se na sebe prvorození snaží upoutat pozornost, většinou jsou odstrčeni a rodiče jim vysvětlují, že musí chvíli počkat, že se musí věnovat nejprve mladšímu sourozenci. V této fázi je ale „malé dítě naprosto závislé na vazbě na matku, která mu svou předvídatelností dává pocit bezpečí. Každá rána do této hluboké potřeby, zcela rozhodující pro další vývoj osobnosti, podporuje existenciální strach“ (Prekop, 2002, str. 62). Ve třetí – anální fázi – trávající přibližně od 2 do 3 let života se už děti začínají od své matky postupně odpoutávat a dokonce u nich nastupuje i tzv. období „vzdoru“⁶. Děti v tomto období také začínají identifikovat své vlastní „já“. Narození dalšího potomka je tedy vhodné naplánovat do doby, kdy je prvorozené dítě právě v této třetí – anální fázi.

Jak ale tato zkušenost s mladším sourozencem ovlivní chování a jednání prvorozených dětí? Kevin Leman ve své knize Sourozenecké konstelace nastiňuje myšlenku, že prvorozené děti se mohou stát buďto „vstřícnými“, kteří se snaží všem vyhovět, anebo „agresivními“, kteří si jdou tvrdě za svým vlastním cílem. Jak se to ale může stát, když všechny prvorozené postihne ta stejná věc? Na tuto otázku se nám nabízí celkem jednoduchá odpověď. Záleží na tom, jak prvorozené dítě přijme svého vlastního mladšího sourozence, zda ho bude brát jako svého kamaráda, kterému bude pomáhat, nebo o něj v některých případech může začít pečovat jako o své vlastní dítě, anebo zda ho bude brát jen jako soupeře, nad kterým se bude snažit jen zvítězit. Jak bylo řečeno už dříve, velký vliv na toto utvoření osobnosti má i věkový rozdíl mezi sourozenci a přístup celé rodiny a známých lidí. „Zatímco vstřícní prvorození mají silnou potřebu pomáhat, pečovat a sloužit, existuje ještě druhá skupina prvorozených, kteří jsou naopak silně asertivní a snaží se za každou cenu prosazovat svou vůli.(...)Postupně se u nich vyvinou rysy, které z nich udělají vysoce úspěšné stroje, které se sunou za svým cílem a neohlíží se napravo ani nalevo. Mají vysoké cíle a silnou potřebu být „nejlepší““ (Leman, 1997, str. 52).

⁶ Období vzdoru se u dětí projevuje zpravidla ve věku 2-3 let. „Je charakteristické aktivním a razantním negativismem, tak intenzivním, že mluvíme o záchvatech vzteku“ (Období vzdoru – Jak nepropadnout pocitům viny: VašeDěti.cz)

2.4.2.1 Charakteristické rysy prvorozených

Dají se tedy nějak shrnout charakteristické vlastnosti a chování prvorozených? Za pomoci Kevina Lemana (1997), Cliffa Isaacsona a Krise Radishe (2006) a Alfreda Adlera (1994) se o to pokusím v následujících řádcích.

Prvorozené dítě

- je perfekcionista
- je cílevědomý a ambiciózní
- má snahu mít všechno pod kontrolou
- je systematický, zodpovědný a svědomitý
- je vůdce, organizátor
- je nucen podávat výkon a rychle vyrůst z dítěte do dospělého
- schopnost dohodnout se na kompromisech
- je konzervativní a opatrný
- respektuje autority a pravidla
- je neurotický (kvůli sesazení z trůnu)

2.4.3 Druhorozené a prostřední narozené dítě

Do této doby jsem se zabývala pouze tím, jak vidí prvorozené dítě nově příchozího „vetřelce“ (tedy svého mladšího sourozence), jak ale vnímá právě druhorozené dítě svého staršího sourozence? Tento pohled je velmi závislý na spoustě faktů, např. na postoji rodiny a známých, na celém okolí, ale hlavně na obou aktérech – prvorozeném a druhorozeném. Kevin Leman ve své díle uvádí, že druhorozené děti jsou vlastně takovou hádankou, kterou není jednoduché rozluštit a prokouknout. Zároveň také píše, že: „druhorození jsou pravděpodobně do jisté míry protiklady prvorozených“ (Leman, 1997, str. 88), což plně podporuje myšlenku sourozenecké odlišnosti, kterou rozebírám v kapitole 2.1 Omezené rodičovské zdroje. Pokud druhorození narazí na „vstřícného“ prvorozeného, tak se s ním pravděpodobně budou poměřovat a soupeřit. Budou se snažit být ve všem lepší a mohou z nich vyrůst pěkná „kvítka“ (Leman, 1997, str. 88). V případě, že jejich starší prvorozený sourozenec bude spíše ctižádnostivý, cílevědomý a tvrdě si půjde za svým, jeho mladší sourozenec si s největší pravděpodobností bude hledat úplně jinou cestu, kterou se vydá do

života. Ať už bude prvorozený jakýkoliv, druhorozený se vždy snaží být odlišný, což můžeme vidět i na obou těchto případech.

Co druhorozené dítě pociťuje během svého dětství? Určitě už nebude tolik opečovávané ze strany rodičů, jako tomu bylo v případě prvorozeného potomka, a to proto, že už vědí, co to obnáší mít dítě a na svém prvorozeném se spoustu věcí už naučili. Prvorozené dítě je to, které bude mít plná fotoalba fotek z různých událostí, u druhorozeného už to nebudou tak moc slavnostní chvíle (první krůček, první vypadnutý zub, atd.), výjimečné okamžiky to samozřejmě budou, ale rodiče je už jednou zažili se svým starším potomkem. Druhorozené dítě je také velmi často s prvorozeným srovnáváno, což má ovšem za následek stresující stavy jak u prvorozeného, tak u druhorozeného. Oba se snaží být lepší než ten druhý. V tomto případě je velmi důležité si uvědomit, že srovnávání sourozenců neprobíhá pouze v rodinném prostředí, ale také ve škole. Pokud bylo prvorozené dítě úspěšné např. ve sportu anebo v jiných předmětech, mladší sourozenec bude o svém starším sourozenci často poslouchat. Druhorozené (ale i později narozené) děti velmi často špatně snášejí, když si učitelé, rodiče anebo příbuzní pletou jejich jména právě s jejich staršími (úspěšnějšími) sourozenci. Z tohoto důvodu se druhorození snaží co nejdříve odlišit od svého sourozence, aby k takovému srovnávání docházelo co nejméně.

Prostřední narozené dítě (je zpravidla jedno, zda je to dítě ze tří, čtyř nebo pěti sourozenců, ale v naší době a společnosti se bude s největší pravděpodobností jednat právě o rodinu se třemi potomky) nemá jen staršího sourozence, ale samozřejmě i toho mladšího. Takže není formován pouze z jedné strany – ze strany staršího sourozence – ale i ze strany mladšího sourozence⁷. Také proto se prostředním dětem občas říká děti „sendvičové“. Díky tomu se však „prostřední dítě“ vždycky cítí „sevřené“ shora i zdola“ (Leman, 1997, str. 89) a má pocit, že si ho nikdo nikdy neváží. Rodiče se totiž ve většině případů nejvíce věnují právě prvorozeným dětem a nejmladším dětem – benjamínkům. Prostřední narození tedy se svou vlastní rodinou nemají tak pozitivní vztahy jako prvorození a benjamínci, a proto své vztahy směřují spíše ke kamarádům a přátelům (Salmonová, 2003). Může se tedy stát, že prostřední narození se budou cítit lépe ve společnosti svých známých, než v okruhu své rodiny.

⁷ Podle tzv. „rozvětvovacího efektu“, který má podstatný vliv na prostřední narozené, bude druhé narozené dítě nejvíce ovlivňováno prvorozeným, třetí narozené dítě druhorozeným a tak dále. (Leman, 1997, str. 88)

Některé prostřední narozené také charakterizuje fakt, že se za jakoukoliv cenu snaží vyhýbat konfliktům. Jelikož mohou být silně emotivní, nemají tyto napjaté situace rádi a pokouší se zneprátené strany usmiřovat a vyjednávat s nimi ke smíru (Isaacson & Radish, 2006).

U druhorozených je také velmi důležité, jaký věkový rozdíl je právě mezi nimi a ostatními potomky, především těmi staršími. Pokud je mezi prvorozeným a druhorozeným malý věkový rozdíl (1-2 roky), tak jsou velmi často bráni spíše jako partneři, kteří jsou si rovni, což ovšem neznamená, že mezi sebou nesoupeří. Prvorozený často zdůrazňuje, že on je ten starší, mladší sourozenec má ale možnost vynikat v různých činnostech stejně jako jeho starší sourozenec. Pro druhorozeného může být tento malý věkový rozdíl výhodou, a to především proto, že se snaží svého sourozence ve všem dohnat. Tito druhorození většinou začínají chodit velmi brzo a všechny potřebné věci se naučí dříve než ostatní děti, hlavně, aby dohnali své starší sourozence.

Pokud je ovšem mezi prvorozeným a druhorozeným větší věkový rozdíl, často se může stát, že druhorozený nebude mít pouze dva rodiče, ale dokonce tři. Prvorozený v tomto případě může převzít určitou část rodičovství a snažit se mladšího sourozence vychovávat. K tomuto trendu často přispívají i sami rodiče, když po svém nejstarším potomkovi vyžadují, aby toho mladšího hlídali či chránili.

2.4.3.1 Charakteristické rysy druhorozených a prostředních narozených

Jak jsem ale zmínila již dříve, prostřední narození se formují především podle prvorozených, a proto je velmi obtížné sestavit charakteristiku, která by byla platná na všechny prostřední narozené. S tímto problémem se ve své knize setkal i Kevin Leman, a proto uvedl hned dvě skupiny vlastností, které mohou být charakteristické pro prostřední narozené. Pro přehled je tu uvádím:

Prostřední narození podle Lemana

- je samotář, tichý, ostýchavý
- je netrpělivý, snadno propadá depresím
- je soupeřivý
- je rebel, černá ovce rodiny
- je agresivní bojovník
- je společenský, přátelský, otevřený
- snadno překonává překážky, nedělá si starosti
- je tolerantní, nesoupeřivý
- je usmiřovatel, vyjednaváč
- vyhýbá se konfliktům

(Leman, 1997, str. 89)

Tato tabulka nám jen potvrzuje tvrzení, že prostřední narození jsou jedním velkým tajemstvím a jsou utvářeni především svými staršími sourozenci.

Nyní se nicméně pokusím shrnout typické vlastnosti prostředních narozených podle Lemana (1997), Adlera (1994) a Isaacsona a Radishe (2006).

Prostřední narození

- je vyjednaváč, snaží se vyhýbat konfliktům
- je společenský, lepší vztahy mimo rodinu
- je rebel
- je uzavřený, nerad se svěřuje
- je kooperativní

2.4.4 Poslední narozené dítě – benjamínek

A jak to vypadá s posledními dětmi, které se v rodinách rodí, s tzv. benjamínky? Poslední narozené děti už žádný další sourozenec nikdy nepřipraví o jejich místo, vždy budou poslední, aspoň co se pořadí narození týče. Může pro ně být trochu traumatizující, že vše, co udělají, už udělal nějaký sourozenec před nimi, takže to nikdy nebude nic nového. Proto se také snaží odlišit od všech svých starších sourozenců, ale tato cesta není nijak jednoduchá.

Benjamínek rodiny si musí najít cestu i ke svým vlastním rodičům, vždy před ním totiž budou jeho starší sourozenci. Rodiče si už vše vyzkoušeli na svých starších potomcích, takže u nejmladšího dítěte je už nic nepřekvapí a nic už není takový „zázrak“. Benjamínci často trpí

tím, že dostávají věci a oblečení právě po svých starších sourozencích, „protože se ty věci přeci nebudou vyhazovat“ (toto samozřejmě trápí i druhorozené). Trpí také tím, že prvorození v rodině mají většinou vzorně vedené fotoalbum, kde jsou také přesně zachycovány jejich pokroky. U druhorozených (uprostřed narozených) už mohou být fotografie i poznámky ne tak přesné a vzorně vedené. Pokud ale bude chtít benjamínek vidět své fotoalbum, s největší pravděpodobností budou na všech jeho fotografiích i jeho sourozenci, bude jen málo fotografií, na kterých bude benjamínek zachycen sám.

Starší sourozenci se k benjamínkům mohou chovat v zásadě dvěma možnými způsoby, které jsou v naprosté opozici. Mohou ho brát buďto jako své vlastní dítě, takže malý sourozenec má spoustu „maminek a tatínek“ právě ve svých sourozencích, kteří o něj všemožně pečují, anebo od nich může zažít spoustu nadávek, urážek, vzteku a výsměchu. Ať je ale sourozenecký přístup jakýkoliv, často se z nejmladšího sourozence stává rodinný šašek, který má rád pozornost. Cítí, že je v rodině nejmladší, a proto se snaží být nejvíc viditelný a zaujmout první místo aspoň v něčem. (Leman, 1997)

Benjamínci se ale mohou stát i velmi rozmazlenými. Starší sourozenci jim už vyšlapali cestičku, a proto má nejmladší sourozenec skoro vše zadarmo, nemusí se starat o nic vážného. Z tohoto důvodu mohou být závislí na své rodině a je pro ně velmi obtížné se od svých příbuzných odpoutat a stát se z dítěte dospělým člověkem.

„Typickými vlastnostmi benjamínků jsou bezstarostnost a veselí, jsou to společenší tvorové, většinou oblíbení, navzdory tomu (nebo právě proto), že rádi vyvádějí komediantské kousky“ (Leman, 1997, str. 101). Poslední narozené můžeme v některých situacích rozeznat hned na první pohled. V každé školní třídě najdeme nějakého žáka, který má na každou věc nějakou vtipnou poznámku, nebo když jdeme na nějakou společenskou akci a vidíme, že jedna jediná osoba baví celý sál, s největší pravděpodobností jsme v obou těchto případech narazili na nejmladšího benjamínka. Benjamínci nemají rádi samotu, mnohem raději jsou v kolektivu jiných lidí.

2.4.4.1 Charakteristické rysy posledních narozených

Na tomto místě se pokusím o přehledné shrnutí charakteristických rysů u posledních narozených podle Kevina Lemana (1997), Alfreda Adlera (1994) a Cliffa Isaacsona a Krise Radishe (2006):

Poslední narozené dítě

- je bezstarostný a veselý
- je oblíbený společenský tvor, exhibicionista, rád na sebe upoutává pozornost
- je temperamentní extrovert
- při jednání s lidmi je velmi přesvědčivý
- je srdečný, nekomplikovaný, někdy až duchem nepřítomný
- je vzpurný, kritický, prudký, netrpělivý, impulsivní
- je rozmazlený, dětský a nepořádný
- rád nechává ostatní, aby se o něj starali
- někdy může kompenzovat svou pozici úsilím a pílí

2.4.5 Dvojčata

Proč se vlastně matkám rodí dvojčata? Naději na dvojčata mají zejména ty páry, u jejichž předků nebo u nich samotných se už vícečetná těhotenství vyskytly. V poslední době má na narození dvojčat (trojčat atd.) také vliv hormonální preparáty, pokud jimi byla u žen léčena neplodnost, možnost narození více dětí najednou se tím zvyšuje. (Proč se rodí dvojčata?: Porodnice.cz)

Jak je to ale s pořadím narození u dvojčat⁸? Dvojčata (jednovaječná i dvojevaječná) se rodí pár sekund, minut či hodin po sobě. Je to tedy prakticky, jako kdyby se narodili najednou. Budou tedy zaujímat stejné pořadí narození? S největší pravděpodobností tomu tak nebude, dvojčata v pořadí narození vytvářejí svoji vlastní samostatnou kapitolu.

Cliff Isaacson například rozvádí myšlenku, že: „Uspořádání postavení dvojčat v rodině často vyústí v dominanci jednoho z dvojčat, což by mělo být dvojče starší. Tento výsledek však ne vždy odpovídá pořadí, ve kterém se dvojčata narodila“ (Rulíková Vítková, 2010). Tuto myšlenku ve své knize uvádí i Kevin Leman a doplňuje ji o fakt, že „prvorozené se často ujímá asertivní role vůdce a druhorozené ho ve všem následuje (Leman, 1997, str. 42). Samozřejmě může také nastat situace, kdy spolu budou dvojčata celý život soupeřit a nikdy se na ničem neshodnou nebo i velmi výjimečná situace, kdy si budou dvojčata podobná i ve svém chování

⁸ V této kapitole používám zástupné slovo „dvojčata“ pro jakékoliv vícečetné těhotenství, a to proto, že dvojčata jsou v tomto případě nejčastějším případem.

a vlastnostech. U dvojčat má velký vliv na utváření jejich osobností samozřejmě také počet a pohlaví starších a mladších sourozenců.

2.5 Věkový rozdíl mezi sourozenci

O tom, jak je věkový rozdíl mezi sourozenci důležitý, jsem psala již v kapitole o prvorozených dětech. Nejprve v souvislosti s tím, kdy je pro již narozené dítě vhodné, aby přišel na svět i jeho sourozenec (fáze orální a fáze anální). V kapitole o jedináčcích jsem se zmínila o tom, že se jedináčkem může stát i dítě, které vyrůstá mezi svými staršími sourozenci. Jak je to tedy možné?

„Kdykoli se“ mezi sourozenci „objeví mezera pěti a více let, obvykle to znamená, že máme co dělat s „druhou rodinou““ (Leman, 1997, str. 29). Může se tedy stát, že si rodiče pořídí dvě děti dejme tomu s dvouletým odstupem a po sedmi letech od narození druhorozeného se rozhodnou ještě pro třetího potomka:

RODINA

dívka - 16 let

chlapec - 14 let

chlapec - 7 let

V této rodině by tedy dívka vyrůstala jako prvorozená a starší chlapec jako druhorozený (benjamínek). U nejmladšího chlapce by takovýto věkový rozdíl mohl klidně vést k tomu, že by se začal chovat a projevovat jako prvorozený (jedináček). (Leman, 1997) Navíc by v této rodinné situaci mohl získat další dva rodiče – své dva starší sourozence.

Toto byl však jen jeden příklad z mnoha. Možností a kombinací může být tolik, kolik existuje jednotlivých rodin.

3 Koníčky

Proč si lidé ve svém životě hledají čas na nějaké koníčky a záliby, když by se místo toho mohli věnovat nějaké „lepší činnosti“, ze které budou mít nějaký užitek, třeba práci? Je to hlavně z toho důvodu, aby si právě od své práce odpočinuli, zrelaxovali se, načerpali nové síly a mysleli na něco jiného. Pro každého takový koníček však může znamenat něco jiného,

někomu může stačit to, že sbírá známky, hraje hry na počítači, čte si knihy, nebo se dívá na televizi, někdo jiný však tyto činnosti bude považovat za nudné a bude vyhledávat „akčnější“ situace jako třeba sport, cestování nebo obecněji řečeno činnosti, které mu zvýší adrenalin v krvi.

Lidé si své hobby nejčastěji vybírají podle toho, co je samotné nejvíce baví. Ve svém výběru však mohou být i nějakým způsobem omezováni nebo ovlivňováni. Na mysli mám například finanční stránku, vliv rodičů nebo předpojatost společnosti ohledně pohlaví. Některé koníčky si mohou dovolit jen lidé, kteří na ně mají dostatek peněz (některé druhy sportů, cestování, rozsáhlejší sbírky). Po některých lidech zase mohou jejich rodiče chtít, aby se dál věnovali koníčku, který pěstovali oni, i když dotyční mohou mít zájem zcela jiný. Do třetice tu je výběr na základě pohlaví, který v naší společnosti už naštěstí téměř vymizel, i když není tomu tak dávno, kdy byl mezi lidmi poměrně dost rozšířený. Mluvím například o ženském boxu a mužské zájmu o módu a nakupování. Naše společnost je poměrně liberální, takže prakticky každý může mít zájem, který chce (samozřejmě pokud není v rozporu se zákonem).

Koníčky a veškeré zájmy a záliby lidí se ovšem měnily a stále ještě mění v čase i v prostoru. Dříve si lidé při provozování svých koníčků vystačili mnohdy s málem, kdežto v dnešní době k nim mnoho lidí využívá nejnovější druhy technologií, ať už se jedná o televizi, počítač nebo internet. Nyní lidé také mají mnohem víc možností, mohou cestovat (do zemí, kam by se ještě nedávno mohli podívat jen někteří), věnovat se novým sportům či sbírat mnohem více rozličných věcí.

Richard A. Lippa ve své knize Pohlaví: Příroda a výchova uvádí, že ženy tíhnou více než muži k lidem, a muži tíhnou více než ženy k věcem. Co si pod tímto tvrzením můžeme představit, pokud se ho pokusíme přenést na lidské koníčky a záliby? Malí chlapci si budou pravděpodobně více než dívky hrát s autíčky, kostkami a různými zbraněmi, kdyžto dívky dají pravděpodobně přednost panenkám – péči o ni a povídání si s nimi. Už v útlém věku tedy můžeme zpozorovat, že chlapci se více věnují „věcem“ a dívky oproti tomu „lidem“ (mezilidským vztahům). Tento trend však zůstává u obou pohlaví podobný i s rostoucím věkem. Muži se více věnují sbírání nejrůznějších věcí, kdyžto ženy se věnují zlepšování mezilidských vztahů, sociální podpoře aj.

Podle průzkumů však lidé v dnešní době mají na své koníčky a záliby čím dál tím méně času a to především proto, že zůstávají déle v práci, nebo si práci dokonce nosí s sebou domů. Pokud už si nějaký čas pro sebe udělají, stále více lidí ho tráví doma u počítače nebo televize.

3.1 Koníčky a pořadí narození

Může být tedy nějaká spojitost mezi pořadím narození a tím, jaké koníčky si jedinci budou vybírat? Jelikož se některé charakteristické rysy mezi jednotlivými pořadími narození objevují, můžeme předpokládat, že i zájmy budou podobné.

Prvorození (i jedináčci) mají ve věcech rádi systém a řád a můžeme o nich říct, že to jsou až perfekcionista, proto můžeme předpokládat, že se budou více než jejich sourozenci (nebo jiné pořadí narození) zaměřovat třeba na sbírání různých věcí a stavění modelů.

Zato druhorození, kteří (jak jsem uvedla výše) mají velmi silné pouto se svými vrstevníky, budou pravděpodobně upřednostňovat činnosti, kde budou moct být právě se svými přáteli, ať už by šlo o kolektivní sporty nebo posedávání po restauracích.

Poslední narození, kteří jsou dobrými baviči, se budou také snažit trávit čas mezi lidmi, kteří ale na rozdíl od druhorozených nemusí být přátelé. Benjamínek potřebuje bavit co nejvíce lidí. (Leman, 1997)

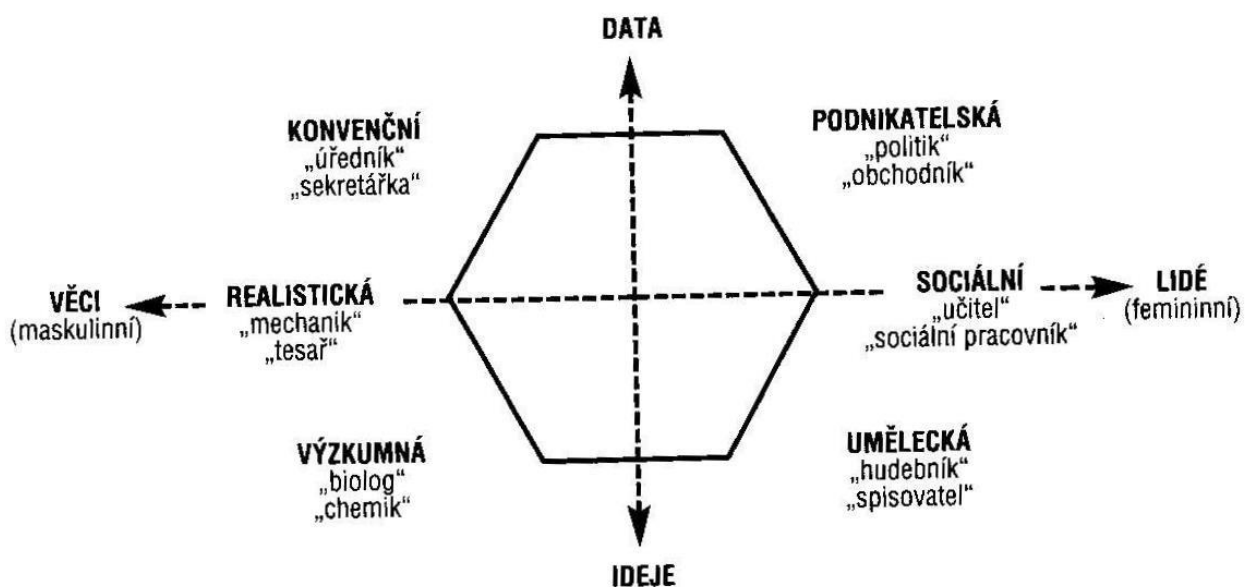
Koníčky si však lidé nevybírají jen podle svého pořadí narození, velký vliv na tento výběr má i pohlaví daného člověka, prostředí, ve kterém žije, finanční možnosti či psychické i fyzické předpoklady jedince. Někteří lidé si při provozování svých koníčků chtějí spíše odpočinout a relaxovat, kdežto některým jedincům toto určitě stačit nebude a budou hledat napětí a adrenalin.

4 Zaměstnání

Proč lidé vlastně chodí do práce? Je to především z toho důvodu, že zaměstnavateli poskytují svou pracovní sílu, za kterou na oplátku dostávají peněžití a jiná plnění. (Milan Žák a kolektiv, 1999, str. 555) Člověk v zaměstnání stráví poměrně velkou část svého života (dospělý člověk jednu třetinu svého času). Lidé chodí do práce, aby si za vydělané peníze mohli dopřát vše, co chtějí a potřebují k životu (ubytování, potravu, materiální potřeby aj.). Také z tohoto důvodu si lidé často vybírají svou práci ne proto, že by je daná činnost bavila,

ale proto, aby na tom po finanční stránce byli co nejlépe. Toto pravidlo samozřejmě neplatí pro všechny, najde se mnoho lidí, pro které je jejich zaměstnání zároveň jejich koníčkem. Jsou ale i tací lidé, kteří si své zaměstnání nemohou vybírat ani podle toho, co by je bavilo dělat, ani po finanční stránce. Další skupina lidí jen čistě pokračuje v rodinné tradici (doktorů, umělců, aj.). Co se týče zaměstnání a pohlaví, prakticky každé povolání je přístupné mužům i ženám, i když se v mnoha odvětvích převažuje jen jedno pohlaví (hornictví, stavebnictví, zdravotní a sociální péče, činnosti domácností). (Renzetti & Curran, 2003)

„Podle psychologa osobnosti Johna Hollanda (1992) je možné rozlišit šest typů zaměstnání: realistická, výzkumná, umělecká, společenská, podnikatelská a konvenční. Realistická povolání (např. mechanik, truhlář, instalatér, zemědělec) zahrnují práci se stroji, nástroji, výstrojí a hospodářskými zvířaty. Výzkumná povolání (např. fyzik, biolog, chemik) s sebou nesou zkoumání fyzických, biologických, kulturních jevů a chování. Umělecká povolání (např. malíř, herec, spisovatel) jsou charakterizována manipulací s fyzickým, slovním či lidským materiálem za účelem tvorby uměleckého produktu. Společenská povolání (např. kněz, učitel, poradce) zahrnují výcvik konzultace, organizování, vyučování a řízení jiných lidí. Podnikatelská povolání (např. obchodní partner, politik, burzovní makléř) s sebou nesou manipulaci s jinými lidmi k dosažení organizačních cílů nebo výdělku. Konvenční zaměstnání (pokladní, účetní, úředník) zahrnují plánování a obsluhu obchodních strojů, zpracování dat a udržování záznamů.“ (Lippa, 2009)

Graf č. 1 – Hollandův model šesti druhů zaměstnání (Lippa, 2009)

Richard A. Lippa využil tohoto rozdělení zaměstnání do šesti typů proto, aby mohl určit, které typy zaměstnání budou preferovat muži, a které ženy, a zda se preferované typy budou vůbec lišit vzhledem k pohlaví. Pro tento výzkum využil data, která obsahovala preference povolání od více než 14 000 respondentů. Po provedení metaanalýzy dospěl k závěru, že „muži dávají přednost realistickým zaměstnáním (...) a naopak ženy dávají přednost sociálním a uměleckým povoláním více než muži.“ (Lippa, 2009) Lippa dále ještě došel k zjištění, že ženy se více než muži zajímají o podnikatelská zaměstnání, zatímco muži se více než ženy zajímají o zaměstnání výzkumná. Co se týče zaměstnání konvenčního, ženy ani muži se v těchto preferencích prakticky neliší.

„Výzkum ukazuje, že je možné nalézt dvě dimenze, jež stojí za preferencemi šesti Hollandových typů povolání: dimenze lidé – věci a dimenze ideje – data (Lippa 1998b, Prediger 1982, Rounds 1995 (...)). Povolání zaměřená na lidi zahrnují organizování, uvažování o lidech a interakce s nimi. Naopak povolání zaměřená na věci častěji zahrnují práci se stroji, nástroji a neživými objekty. (...) Povolání zaměřená na ideje vyžadují kreativní myšlení a intelektuální úsilí, zatímco povolání zaměřená na data zahrnují více rutinní a méně intelektuálně náročnou práci.“ (Lippa, 2009)

Tyto dvě dimenze i šest typů zaměstnání můžeme přehledně vidět na grafu č. 1. Z tohoto grafu i z výzkumů Richarda A. Lippy můžeme vyčíst, že ženy jsou více než muži orientovány na lidi, zatímco muži jsou více než ženy orientováni na věci. Podle Lippy však v rámci dimenze ideje – data nelze nalézt rozdíl mezi muži a ženami.

4.1 Zaměstnání a pořadí narození

Podobně jako u koníčků se můžeme pokusit určit, jaká zaměstnání by si mohli jedinci různého pořadí narození vybírat.

Prvorození i jedináčci se svým smyslem pro řád a systém jsou velmi často zaměstnáni v některé z vedoucích funkcí. Mnoho jedináčků je úspěšných ve vědě, medicíně a právu. Najdeme je však také jako novináře, reportéry, ekonomy, účetní, inženýry a dokonce i mezi astronauty (většina prvních astronautů byla právě z řad prvorozených nebo jedináčků). Prvorození vede k těmto zaměstnáním jejich velmi silná motivace.

Druhorození by ve svém zaměstnání mohli uplatnit své dobré vyjednávací schopnosti, přinést nové myšlenky a nezávislý pohled na věc. Jelikož nemají rádi spory, snaží se nacházet kompromisy a co nejvíce se vyhýbat všem konfliktům. Bývají také velmi spolehliví. Díky těmto jejich vlastnostem a schopnostem je můžeme najít na vedoucích pozicích a mohou být úspěšní i jako manažeři.

„Benjamínci jsou přitahováni k profesím orientovaným na lidi“ (Leman, 1997, str. 110), takže je nejčastěji najdeme v profesích, ve kterých jsou neustále v kontaktu s lidmi a těší je, když se mohou i trochu předvádět. Tyto požadavky splňují pozice jako: prodejci aut, obchodníci a televizní a rozhlasoví moderátoři. Nejmladší z rodin jsou také dobří v organizaci a plánování.

(Leman, 1997)

5 Preference koníčků a zaměstnání

V předchozích kapitolách jsem se zabývala převážně zaměstnáními a koníčky, které si lidé v životě pravděpodobně vyberou a také se jim budou aktivně věnovat. Já bych se však v následujících řádcích chtěla zaměřit hlavně na ty zájmy a povolání, které lidé ve svém životě více či méně preferují, a to především z toho důvodu, že podle Richarda A. Lippy o člověku právě tyto preference vypovídají daleko více než jejich následný výběr. Dalším důvodem je také to, že většina lidí a vědců se zabývá při svém zkoumání a bádání především zaměstnáním, které si lidé vybrali a provozují ho.

Empirická část

6 Výzkumný projekt a teoretické zakotvení tématu práce

Ve své bakalářské práci se zabývám tématem pořadí narození a jeho vlivu na výběr zaměstnání a koníčků. „Sourozenecká konstelace má velký vliv na to, jaký jste člověk, koho si vezmete, jaké zaměstnání si zvolíte, a dokonce jací rodiče sami budete.“ (Leman, 1997) Podle mnoha vědců a výzkumníků je tedy velmi pravděpodobné, že skutečnost, jestli se v rodině narodíme jako první, druhí, třetí, atd., nás může ovlivnit a poznamenat na celý náš budoucí život, a to jak z hlediska charakteru člověka, tak i třeba právě v tom, kterým činností budeme dávat přednost před jinými.

Tématika pořadí narození je nám samozřejmě známá už delší dobu, ale teprve v posledních desetiletích jí začínáme věnovat stále více pozornosti a začínáme ji podrobovat serióznímu výzkumu. (Leman, 1997) V České republice už dokonce vyšlo několik přeložených knih, které se pořadí narození nebo obecně řečeno rodinným konstelacím a rodině jako takové věnují, ale stále se nemůžeme opřít o výzkumy, které by byly prováděny přímo na české populaci. Z tohoto důvodu budu svůj výzkum považovat za explorační. Díky vědcům z jiných zemí si už ale můžeme udělat určitý náhled na to, jak by sourozenecké vztahy a sourozenci samotní mohli vypadat a chovat se i v naší zemi. I když bohužel nemáme k dispozici žádné takové výzkumy (ani zahraniční), které by přesně odpovídaly mému bádání.

Pomocí výsledků Catherine Salmonové, která ve svém výzkumu uvádí, že „uprostřed narození lidé ke své rodině vykazují poměrně méně pozitivních vztahů než prvorození a poslední narození a že uprostřed narození se na přátelství a jeho užitek dívají více pozitivně než prvorození a poslední narození“ (Salmonová, 2003), si můžeme vytvořit hypotézy ohledně zájmů, které budou pravděpodobně upřednostňovat uprostřed narození lidé.

Pokud bychom vycházeli právě z tohoto výzkumu, mohli bychom předpokládat, že uprostřed narození lidé budou více než prvorození a poslední narození inklinovat k zájmům a koníčkům, při kterých bude přítomno víc kamarádů, či přátel, takže budou vyhledávat spíše kolektivní činnosti s přáteli.

Francis Galton se už v roce 1869 zajímal o pořadí narození a jeho vliv na úspěch v zaměstnání. Ve své práci uvedl, že přední vědci byli spíš prvorození jedinci. (Galton, 1869) W. S. Terry později zaznamenal, že „ze 79 předních psychologů jich byla většina (52%) buďto prvorozených nebo jedináčků“. (Terry, 1989) Výzkum, který byl prováděn v roce 1993 na 201 amerických ženách, odhalil, že „druhorozené ženy si vybírají svou kariéru ve vědě častěji než ženy jiného pořadí narození; poslední narozené si nejčastěji vybírají svou kariéru v umění; spisovatelky jsou pravděpodobně prvorozené; a reformátorky pocházejí, bez ohledu na pořadí narození, z početných rodin.“ (Bohmer & Sitton, 1993)

Dále se můžeme dočíst, že jedináčci jsou charakterističtí například tím, že rádi plánují, jsou organizátoři, spolehliví, odbojní nebo často skáčou do řeči. (Cliff & Kris, 2006) V knize Pořadí narození (Cliff & Kris, 2006) se takové charakteristiky můžeme dozvědět o již zmíněných jedináčcích, prvorozených, druhorozených, třetích narozených a čtvrtých narozených (viz. předchozí kapitoly).

Ve svém výzkumu jsem se chtěla zaměřit především na jedináčky, prvorozené a druhorozené, protože počet narozených dětí na jednu ženu je v České republice v roce 2011 pouze 1,26 a v roce 2012 (do listopadu 2012) 1,27 – uvedeno v textu již na předchozích stranách . (CIA - Central Intelligence Agency (US))

O pořadí narození a jeho vlivu na výběr zaměstnání a koníčků můžeme najít informace v rozmanitých knihách, článcích a výzkumech různých světových autorů. Většinou to jsou ale jen „střípky“, které se musí skládat, a některé části mohou být v naprostém rozporu. Navíc se autoři ve svých dílech zabývají skutečnými zaměstnáními a koníčky – takovými, které si lidé ve svém životě vybrali a provozují je, kdežto já se ve svém výzkumu primárně zaměřila na zaměstnání a koníčky, které lidé preferují, protože, jak argumentuje Richard A. Lippa, tyto preference o člověku vypovídají více než následný výběr.

7 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda existuje nějaká souvislost mezi pořadím narození člověka a jeho preferencemi zaměstnání a koníčků, jinak řečeno, jestli budou jedináčci, prvorození a druhorození tíhnout ke stejným zaměstnáním a koníčkům, nebo jestli mezi těmito skupinami budou významné rozdíly. Díky různým článkům a publikacím můžeme už dopředu očekávat nějaké vztahy, ale jak jsem se zmínila už výše, nebyly tyto výzkumy prováděny tak, aby postihly můj výzkumný problém, proto nechci dopředu uvádět konkrétní očekávání.

Ve svém výzkumu jsem se také zaměřila na rozdíly mezi pohlavími – mezi muži a ženami. Předpokládám, že výběr zaměstnání a koníčků by mohlo ovlivňovat nejen pořadí narození, ale také pohlaví (Renzetti & Curran, 2003), jelikož jsme již od dětství vychováváni v prostředí, které nám představuje některé stereotypy, podle kterých bychom se měli chovat a jednat. Samozřejmě, že každý jedinec je tímto vzorem ovlivněn odlišně, ale už z dětství v sobě všichni máme nějakou představu toho, co je „mužské“ a „ženské“, což se samozřejmě týká i zaměstnání a koníčků.

Okrajově jsem se zabývala i možností rozdílných preferencí mezi zaměstnáními a koníčky v závislosti na studijním oboru respondentů.

8 Hypotézy

1. Preference zaměstnání se bude lišit v závislosti na pořadí narození.

1.1 Prvorození (i jedináčci) budou nejvíce preferovat zaměstnání, kde je zapotřebí systém a řád, a kde se pracuje s daty. (viz. 2.4.1.1 Charakteristické rysy jedináčků, 2.4.2.1 Charakteristické rysy prvorozených)

1.2 Poslední narození budou preferovat zaměstnání, kde by mohli být v kontaktu s jinými lidmi. (viz. 2.4.4.1 Charakteristické rysy posledních narozených)

2. Preference koníčků se bude lišit v závislosti na pořadí narození.

2.1 Druhorození budou více než prvorození a třetí narození tíhnout ke kolektivním činnostem s přáteli (sportovní aktivity). (Salmonová, 2003)

3. Preference zaměstnání se bude u mužů a žen lišit.

3.1 Ženy budou více preferovat zaměstnání sociální (učitel, sociální pracovník) a zaměstnání umělecká (hudebník, spisovatel). (Holland, 1992)

3.2 Muži budou více preferovat zaměstnání realistická (mechanik, tesař) a zaměstnání výzkumná (biolog, chemik). (Holland, 1992)

4. Preference koníčků se bude u mužů a žen lišit.

4.1 Ženy budou více preferovat koníčky, ve kterých budou moci uplatnit mezilidské vztahy (např. péče o lidi, domácí zvířata). (Lippa, 2009)

4.2 Muži budou více preferovat koníčky, ve kterých budou moci projevit své tendence k systematizování (např. sbírání a organizování věcí – sbírání známek (a jiných věcí), sledování sportovních zápasů, pozorování vlaků). (Lippa, 2009)

4.3. Muži budou také preferovat koníčky, ve kterých je důležitou částí nějaká věc (auta, pušky, meče, počítače). (Lippa, 2009)

9 Výzkumná strategie a navrhované techniky sběru dat

Ve svém výzkumu jsem zvolila kvantitativní strategii sběru dat, při které jsem získala omezený počet informací o velkém množství jedinců. Takto budu schopna „ověřit platnost formulovaných hypotéz“. (Jandourek, 2003)

Respondenti obdrželi dotazník, který se skládal ze tří částí. První část A (viz. Příloha 1) je zaměřena na některé demografické údaje o respondentovi (pohlaví, věk, nejvyšší stupeň

dosaženého vzdělání, typ vzdělání, stupeň vzdělání, zaměstnání a příjem). Pro mé účely však bude nejdůležitější pohlaví respondenta, jeho věk a škola, na které bude v době průběhu výzkumu studovat. Přesněji řečeno zaměření školy nebo přímo zaměření studijního oboru, který bude dotyčný student navštěvovat, a to z toho důvodu, abych mohla případně vysvětlit souvislosti, které by vyplývaly pouze z této skutečnosti a nebyly by tedy jinak významné. Ostatní údaje pro mě nebudou určující, jelikož jsem oslovovala především studenty, u kterých se stupeň vzdělání, zaměstnání i plat budou v budoucnu pravděpodobně měnit.

V druhé části dotazníku B (viz. Příloha 1) jsem zjišťovala především pořadí narození respondentů v rodině, celkový počet všech sourozenců v rodině a pohlaví a věk sourozenců respondenta.

Třetí část dotazníku C (viz. Příloha 2) je zaměřena na preference zaměstnání a koníčků. Obsahuje 40 různých druhů zaměstnání a 22 druhů koníčků, které respondenti hodnotili podle svých osobních preferencí na bipolární škále Likertova typu, a to od 1 do 5 (1 = velmi nepříjemné a 5 = velmi příjemné).

Na každý dotazník jsem poté napsala datum, kdy byl dotazník vyplněn, respondentovo identifikační číslo a místo, kde byla data sebrána.

Poznámka k dotazníku C

U zaměstnání č. 32 je podle českého překladu uvedeno „ministr nebo duchovní“. Tato dvě zaměstnání spolu podle mého názoru nesouvisí, a proto si myslím, že zde došlo k chybě překladu, a mělo tam být uvedeno „ministrant nebo duchovní“. Ve výzkumu jsem tedy používala svůj upravený překlad těchto zaměstnání a dotazníky jsem opravila.

10 Výběr vzorku a prostředí výzkumu

První část výzkumu proběhla v roce 2009 v Praze na Salmovské a to v rámci obsáhlejšího výzkumu, který se zaměřoval na atraktivitu a zdraví pod vedením Doc. Jana Havlíčka, PhD. Studie se zúčastnilo cca 150 lidí (přibližně polovina z toho byla mužů a polovina žen), a to především studenti z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Účastníci výzkumu byli podrobni skupině testů, fyzické aktivitě, focení a vyplňování dotazníků, v neposlední řadě i toho pro tento můj výzkum.

Druhé části výzkumu se zúčastnilo cca 100 respondentů, z nichž byla polovina mužů a polovina žen. Zaměřila jsem se na skupinu lidí, se kterými jsem často v kontaktu, protože si myslím, že se mnou budou bez větších problémů spolupracovat, jelikož jsou na vyplňování různých dotazníků už zvyklí – na studentky a studenty FHS UK a FSV UK. Náhodně jsem je oslovovala na chodbách a v místnostech určené pro studenty na půdě Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Nejprve jsem jim vysvětlila, o co se v mém dotazníku jedná, k čemu bude použitý a ujistila jsem je, že je zcela anonymní. V případě, že souhlasili a byli ochotni mi dotazník vyplnit, doporučila jsem jim, aby si našli nějaké vhodné (nejlépe tiché) místo k jeho vyplňování, aby se na otázky mohli plně soustředit a nikdo je nerušil. Když byli s dotazníkem hotovi, buďto mi ho sami přinesli, nebo jsem si pro něj sama došla. Samotné vyplňování dotazníku nebylo časově nijak omezeno, nicméně nikdy netrvalo déle než 20 minut.

Jsem si vědoma toho, že vzorek ve výzkumu je homogenní, a proto nebudu mít možnost výsledky aplikovat na celou populaci.

11 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Všechny dotazníky byly nejprve přepsány do programu Excel. V mém vzorku se nacházelo 243 dotazníků, ze kterých bylo 117 od mužů a 126 od žen, přičemž 102 jich bylo vyplněno na půdě FHS a 141 v Praze na Salmovské. Poté jsem data pročistila a vyloučila ty účastníky, kteří neodpověděli na všechny předepsané otázky a neuvedli všechny důležité informace. Zbylo mi 233 vzorků, z nichž bylo 113 mužů a 120 žen v rozmezí 19 až 46 let. 102 respondentů z FHS a 131 ze Salmovské. S tímto výsledným vzorkem jsem nejprve provedla analýzy podle závislosti na pohlaví a studijním oboru.

Ve výsledném pročištěném vzorku jsem nejprve provedla diskriminační analýzu, a to nejprve pro zaměstnání všech mužů a žen, koníčky všech mužů a žen, zaměstnání mužů a žen na FHS, koníčky mužů a žen na FHS, zaměstnání mužů a žen ze Salmovské a nakonec koníčky mužů a žen ze Salmovské. Hned na začátku jsem se chtěla zjistit, zda v mém vzorku nejsou nějaké zvláštní trendy.

11.1 Preference zaměstnání

11.1.1 Preference zaměstnání nezávislá na pohlaví

Výzkum vzorku o 233 respondentech ukázal, že nejvíce příjemným preferovaným zaměstnáním, které není závislé na pohlaví ani pořadí narození je vynálezce (Mean 4,00), dále biolog (M 3,80) a spisovatel beletrie (M 3,79). Naopak nejméně oblíbené preferované zaměstnání nezávislé na pohlaví ani pořadí narození je mzdový účetní (M 1,95), hlavní účetní (M 2,11) a prodavač automobilů (M 2,21).

S ohledem na vybraný vzorek respondentů mohou být preferovaná zaměstnání vynálezce a biologa ovlivněna studijním zaměřením části účastníků tohoto výzkumu (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy).

11.1.2 Preference zaměstnání v závislosti na pohlaví

Preferované zaměstnání žen z celého vzorku je následující. Nejpříjemnější preferované zaměstnání je návrhář interiérů (M 4,08), dále módní návrhář (M 3,97) a učitel tance (M 3,90). Vynálezce, který v preferencích nezávislých na pohlaví skončil na prvním místě, se u preferencí žen umístil až na sedmém místě (M 3,81) a druhý umístěný biolog se umístil na čtvrtém místě (M 3,88). Nejméně preferovaným zaměstnáním pro ženy se stal mzdový účetní (M 2,06), prodavač automobilů (M 2,08) a automechanik (M 2,15).

Preference zaměstnání u všech mužů ze vzorku jsou následující. Muži si jako své nejpříjemnější preferované zaměstnání (v průměru) určili vynálezce (M 4,21), redaktora (M 3,73) a spisovatele beletrie (M 3,72). Zaměstnání biologa skončilo na pomyslném čtvrtém místě (M 3,71). Muži si jako nejméně preferované zaměstnání určili mzdového účetního (M 1,84), kosmetického poradce (M 1,88) a hlavního účetního (M 1,96).

11.1.3 Preference zaměstnání v závislosti na pohlaví a studijním oboru

V této kapitole bych se ráda zaměřila především na rozdíly v preferencích zaměstnání a to jak z pohledu pohlaví, tak i ze studijního oboru, který respondenti studují.

Zatímco muži, kteří studují humanitní či sociální studia, si jako nejpříjemnější preferenci zaměstnání zvolili spisovatele beletrie (M 3,88), muži, kteří studují na přírodovědecké fakultě, zvolili nejpříjemnějším vynálezce (M 4,48). Zaměstnání vynálezce se ovšem objevuje

hned na druhém místě i u mužů „humanitně zaměřených“ (M 3,85). Zaměstnání biologa, které je u „přírodovědných“ mužů na druhém místě (M 4,20), se u „humanitních“ mužů vyskytuje až na místě patnáctém (M 3,04). Na tomto místě tedy můžeme říct, že zatímco zaměstnání vynálezce u respondentů mužů pravděpodobně nezávisí na studijním oboru, zaměstnání biologa závislé je.

Muži z obou studijních oborů se shodují na nejméně preferovaných zaměstnání – mzdový účetní (M 1,77 – FHS; M 1,89 – Salmovská), hlavní účetní (M 1,96 – FHS; M 1,97 – Salmovská), kosmetický poradce (M 2,06 – FHS; M 1,75 – Salmovská), manekýn (M 2,19 – FHS; M 2,05 – Salmovská).

I ženy z obou studijních oborů se z velké části shodují na nejméně preferovaných zaměstnání – mzdový účetní (M 2,17 – FHS; M 1,97 – Salmovská), hlavní účetní (M 2,39 – FHS; M 2,14 – Salmovská), automechanik (M 1,74 – FHS; M 2,48 – Salmovská), prodavač automobilů (M 2,02 – FHS; M 2,12 – Salmovská).

Zajímavé je zjištění, že jak muži, tak ženy z obou studijních oborů se shodují na těchto méně preferovaných zaměstnání – mzdový účetní, hlavní účetní, automechanik, prodavač automobilů.

Ženy z obou studijních oborů se shodují i na preferovaném zaměstnání návrhář interiérů (M 4,15 – FHS; M 4,02 – Salmovská), módní návrhář (M 4,04 – FHS; M 3,91 – Salmovská). Neshodují se ovšem na zaměstnání biologa (M 3,26 – FHS; M 4,39 – Salmovská). Ženy z „humanitních oborů“ také více upřednostňují zaměstnání spisovatel beletrie a psycholog.

11.2 Preference koníčků

11.2.1 Preference koníčků nezávislá na pohlaví

Stejný test jako pro zaměstnání jsem udělala i pro koníčky. Nejpříjemnější koníček je podle odpovědí respondentů tanec (M 3,83), dále četba románů (M 3,80) a vaření (M 3,76). Nejméně oblíbeným koníčkem pro celý vzorek je sbírání plyšových zvířátek (M 2,13), kulturistika (M 2,19) a navštěvování automobilových výstav (M 2,32).

11.2.2 Preference koníčků v závislosti na pohlaví

Nejvíce preferovanými koníčky pro ženy jsou podle výzkumu tyto: tanec (M 4,33), dekorace interiérů (M 4,07) a četba románů (M 3,98). Nejméně preferovanými zálibami se pro ženy staly tyto: kulturistika (M 1,88), údržba automobilu (M 2,15) a navštěvování automobilových výstav (M 2,18).

Pro muže jsou podle výsledku výzkumu údaje následující. Nejvíce preferované záliby jsou: počítače (M 3,64), sledování napínavých a akčních filmů (M 3,63) a četba románů (M 3,61). Nejméně preferované záliby pro muže jsou: sbírání plyšových zvířátek (M 1,99), sledování módních trendů (M 2,12) a nakupování oblečení (M 2,19).

11.2.3 Preference koníčků v závislosti na pohlaví a studijním oboru

Preference koníčků se u jednotlivých pohlaví v závislosti na studijním oboru prakticky neliší. Ženy (FHS) uvádějí jako své nejpreferovanější koníčky právě tyto: tanec (M 4,35), dekorace interiérů (M 4,17), četba románů (M 4,15), vaření (M 3,81) a zpěv (M 3,65), (prvních pět nejpříjemnějším zálib srovnaných od nejvyššího skóru po nejmenší). Ženy (Salmovská) určily jako své nejpreferovanější koníčky (v nezměněném pořadí) tyto: tanec (M 4,30), vaření (M 3,98), dekorace interiérů (M 3,98), četba (M 3,83), zpěv (M 3,74).

Mezi nejméně oblíbenými preferovanými koníčky se pro ženy staly tyto: kulturistika (M 1,70 – FHS; M 2,02 – Salmovská), údržba automobilu (M 2,04 – FHS; M 2,24 – Salmovská), navštěvování automobilových výstav (M 2,30 – FHS; M 2,08 – Salmovská), videohry (M 2,33 – FHS; M 2,11 – Salmovská), sbírání plyšových zvířátek (M 2,33 – FHS; M 2,21 – Salmovská) a domácí elektrotechnika (M 2,31 – FHS; M 2,50 – Salmovská).

Ženy (FHS i Salmovská) se ve výběru nejpříjemnějších i nejméně příjemných preferovaných koníčků prakticky neliší.

U mužů (FHS i Salmovská) je situace velmi podobná jako u žen – muži se prakticky neliší ve výběru preferovaných koníčků v závislosti na studijním oboru.

Za své nejpříjemnější preferované záliby muži zvolili tyto: sledování napínavých a akčních filmů (M 3,54 – FHS; M 3,69 – Salmovská), četba románů (M 3,52 – FHS; M 3,68 – Salmovská), počítače (M 3,46 – FHS; M 3,77 – Salmovská) a vaření (M 3,33 – FHS; M 3,80 – Salmovská). Muži (Salmovská) dokonce označili vaření za nejpříjemnější preferovaný koníček

(u mužů FHS se umístilo na místě pátém, u žen FHS na místě čtvrtém a u žen Salmovská na místě druhém).

Muži z obou dvou studijních programů se shodli v nejméně příjemných preferovaných zálibách: sbírání plyšových zvířátek (M 2,04 – FHS; M 1,95 – Salmovská), aerobic (M 2,17 – FHS; M 2,34 – Salmovská), sledování módních trendů (M 2,31 – FHS; M 1,97 – Salmovská) a nakupování oblečení (M 2,27 – FHS; M 2,14 – Salmovská).

11.3 Preference koníčků a zaměstnání v závislosti na pořadí narození

Dále jsem svůj vzorek podrobila dalším analýzám, abych zjistila, zda v něm lze najít souvislost mezi pořadím narození a preferovanými koníčky či preferovanými zaměstnáními.

Nejprve jsem vytvořila tabulku četností jednotlivých pořadí narození respondentů (viz. Tabulka 1). Z tohoto pohledu ovšem nebylo možné zjistit, zda jsou druhorození a třetí narození posledními narozeným v rodině anebo zda mají ještě mladší sourozence. Následně jsem každému respondentovi vytvořila skór pořadí narození podle toho, jestli je jedináček, prvorozený, druhorozený nebo později narozený, a proto jsem vytvořila tabulku podle Slaterova indexu (viz. Tabulka 2), (výpočet viz. Vzorec 1), ze které se o pořadí narození respondentů můžeme dozvědět více. Z mého vzorku (233 respondentů) je 36 jedináčků (,), 105 prvorozených (,0), 1 druhorozený respondent, který má 1 staršího a 2 mladší sourozence (,3), 19 uprostřed narozených (,5), 1 třetí narozený respondent, která má dva starší sourozence a jednoho sourozence mladšího (,7) a 71 posledních narozených (1,0). Pro malou četnost skupin ,3 a ,7 jsem se rozhodla je ze vzorku vyřadit.

Tabulka 1
Pořadí narození respondentů

	Četnost	Procenta
Jedináčci	36	15,5*
Prvorození	105	45,1*
Druhorození	78	33,5*
Třetí narození	14	6,0*
Total	233	100,0*

Tabulka 2
Slaterův index respondentů

	Četnost	Procenta
,	36	15,5*
,0	105	45,1*
,3	1	0,4*
,5	19	8,2*
,7	1	0,4*
1,0	71	30,5*
Total	233	100,0*

* Procenta jsou kvůli přehlednosti zaokrouhlena na jedno desetinné místo. Celkový součet je tedy vždy 100 %.

Vzorec 1

$$\text{Slaterův index} = \frac{\text{počet starších sourozenců}}{\text{počet všech sourozenců}}$$

Pro následný výzkum pořadí narození a preferencí zaměstnání a koníčků jsem použila vzorek, který čítal 231 respondentů. Ze 36 jedináčků bylo 21 žen a 15 mužů, ze 105 prvorozených 46 žen a 59 mužů, z 19 uprostřed narozených 10 žen a 9 mužů, ze 71 posledních narozených 43 žen a 28 mužů. Prvorození byli v 87 případech ze dvou sourozenců, 15 jich bylo ze tří sourozenců a 3 ze čtyř sourozenců. Poslední narození byli v 57 případech ze dvou sourozenců, 12 jich bylo ze tří sourozenců a 2 ze čtyř sourozenců. Uprostřed narození byli ve všech případech ze tří sourozenců.

Jednotlivá pořadí narození jsem si rozdělila do čtyř příslušných skupin a postupně provedla diskriminační analýzu.

11.3.1 Preference zaměstnání v závislosti na pořadí narození

Jedináčci

Jedináčci (muži i ženy) určili za své nejvíce preferované zaměstnání tyto: vynálezce (M 3,94), psycholog (M 3,89), spisovatel beletrie (M 3,86), návrhář interiérů (M 3,83), ředitel uměleckého muzea (M 3,69), redaktor (M 3,69), biolog (M 3,67) a spisovatel dětské literatury (M 3,67). Naopak za nejméně preferované určili: mzdový účetní (M 2,06), prodavač automobilů (M 2,11), hlavní účetní (M 2,22) a automechanik (M 2,33).

Prvorození

Pro prvorozené jsou nejvíce preferovaná právě tato zaměstnání: vynálezce (M 3,90), biolog (M 3,80), redaktor (M 3,75), spisovatel beletrie (M 3,63), spisovatel dětské literatury (M 3,58) a psycholog (M 3,58). Nejméně preferovaná zaměstnání jsou: mzdový účetní (M 2,00), hlavní účetní (M 2,08), prodavač automobilů (M 2,32), úředník (M 2,37) a kosmetický poradce (M 2,37).

Uprostřed narození

Uprostřed narození respondenti vybrali jako nejvíce preferovaná zaměstnání: vynálezce (M 4,21), spisovatel beletrie (M 3,95), spisovatel dětské literatury (M 3,79), návrhář interiérů

(M 3,79), biolog (M 3,74), redaktor (M 3,74) a psycholog (M 3,74). Za nejméně preferovaná zaměstnání zvolili: mzdový účetní (M 1,53), prodavač automobilů (M 1,79), manekýn (M 1,95), hlavní účetní (M 1,95) a kosmetický poradce (M 2,05).

Poslední narození

Benjamínci (poslední narození) určili jako nejvíce preferovaná zaměstnání: vynálezce (M 4,14), spisovatel beletrie (M 3,96), biolog (M 3,90), návrhář interiérů (M 3,83), redaktor (M 3,76) a spisovatel dětské literatury (M 3,75). Za nejméně preferovaná zaměstnání naopak zvolili: mzdový účetní (M 1,93), hlavní účetní (2,14), prodavač automobilů (M 2,17), automechanik (M 2,28), úředník (M 2,31) a kosmetický poradce (M 2,35).

11.3.2 Preference koníčků v závislosti na pořadí narození

Jedináčci

Nejvíce preferovanými koníčky pro jedináčky jsou: vaření (M 3,89), četba románů (M 3,83), zpěv (M 3,53), počítače (M 3,44) a dekorace interiérů (M 3,44). Naopak nejméně preferovanými koníčky pro jedináčky jsou: kulturistika (M 2,19), navštěvování automobilových výstav (M 2,22), sbírání plyšových zvířátek (M 2,25), sledování sportovních pořadů v TV (M 2,56) a videohry (M 2,56).

Prvorození

Pro prvorozené jsou nejvíce preferovanými koníčky: tanec (M 3,85), vaření (M 3,73), četba románů (M 3,61), sledování napínavých a akčních filmů (M 3,57) a dekorace interiérů (M 3,45). Nejméně preferovanými: sbírání plyšových zvířátek (M 2,12), kulturistika (M 2,22), navštěvování automobilových výstav (M 2,40), údržba automobilu (M 2,44) a sledování módních trendů (M 2,46).

Uprostřed narození

Uprostřed narození nejvíce preferují tyto koníčky: četba románů (M 4,11), tanec (M 3,84), vaření (M 3,84) a dekorace interiérů (M 3,84). Nejméně preferují právě tyto koníčky: sbírání plyšových zvířátek (M 2,11), navštěvování automobilových výstav (M 2,16), sledování módních trendů (M 2,16), kulturistika (M 2,32), a údržba automobilu (M 2,47).

Poslední narození

Poslední narození respondenti preferují tyto koníčky: tanec (M 4,10), četba románů (M 4,01), vaření (M 3,73), dekorace interiérů (M 3,58), sledování napínavých a akčních filmů (M 3,49) a zpěv (M 3,48). Nepreferují tyto: kulturistika (M 2,07), sbírání plyšových zvířátek (M 2,10), navštěvování automobilových výstav (M 2,27), údržba automobilu (M 2,32) a videohry (M 2,59).

PREFERENCE KONÍČKŮ A ZAMĚSTNÁNÍ V ZÁVISLOSTI NA POŘADÍ NAROZENÍ

Po analýze zjištěných informací ohledně preference koníčků a zaměstnání v závislosti na pořadí narození (viz. předcházející odstavce) jsem došla k závěru, že v mém výzkumném vzorku se nenacházejí prakticky žádné rozdíly mezi preferencemi v závislosti na určitém pořadí narození. Tento můj závěr potvrdil i fakt, že např. nejvíce preferované koníčky u všech žen (nezávisle na pořadí narození) jsou totožné, v tomto případě se jedná o: tanec, četba románů, dekorace interiérů, vaření a zpěv. Tato situace se ovšem vyskytuje ve všech zkoumaných jevech. Muži všech pořadí narození se vesměs shodují na všech nejvíce i nejméně preferovaných koníčcích i zaměstnání, obdobná situace je i u žen.

Pro potvrzení této mé myšlenky jsem ještě provedla faktorovou analýzu a One-way ANOVA test.

FAKTOROVÁ ANALÝZA, ANOVA TEST

Následně jsem se s pomocí faktorové analýzy pokusila najít proměnné faktory, abych mohla zredukovat počet proměnných (zaměstnání, koníčky), s minimální ztrátou důležitých informací, a abych mohla nalézt souvislost mezi pozorovanými proměnnými a odvozenými faktory.

ZAMĚSTNÁNÍ

Pro „zaměstnání“ jsem zvolila 7 faktorů, které vysvětlují 55,816 % (viz. Příloha č. 3). Po vzoru Johna Hollanda jsem se pokusila jednotlivé faktory pojmenovat.

1. faktor - realisticko-výzkumný (elektrotechnik, matematik, mechanik, chemik, počítačový programátor, automechanik, biolog, vynálezce, pilot stíhačky)

2. faktor - společensko-umělecký (módní návrhář, návrhář interiérů, učitel tance, kosmetický poradce, manekýn, vedoucí obchodu s oblečením, stevard, květinář)
3. faktor - umělecko-společenský (spisovatel beletrie, redaktor, spisovatel dětské literatury, básník, novinový reportér, ředitel uměleckého muzea, ministr nebo duchovní, psycholog)
4. faktor - konvenční (mzdový účetní, úředník, hlavní účetní, právník)
5. faktor - podnikatelský (podnikatel, stavební podnikatel, prodavač automobilů, profesionální sportovec)
6. faktor - realistický (farmář, tesař/truhlář, knihovník)
7. faktor - společenský (nemocniční ošetřovatel, lékař, učitel na základní škole, sociální pracovník)

Pozn.: Názvy faktorů jsou pouze orientační, u některých z nich lze těžko zachytit podstatu všech zaměstnání.

KONÍČKY

Pro „koníčky“ jsem zvolila 6 faktorů, které vysvětlují 57,013 % (viz. Příloha č. 4).

1. faktor - sledování módních trendů, nakupování oblečení, dekorace interiérů, tanec, aerobic, sledování romantických filmů
2. faktor - počítače, domácí elektrotechnika, videohry, sledování napínavých a akčních filmů, údržba automobilu, navštěvování automobilových výstav
3. faktor - četba románů, sbírání fotografií rodiny a přátel, zpěv
4. faktor - sledování sportovních pořadů v TV, sbírání plyšových zvířátek
5. faktor - vaření, hraní pokeru, rybaření
6. faktor - kulturistika, basketbal

Následně jsem sedm faktorů zaměstnání a šest faktorů koníčků (každé zvlášť) podrobila One-Way ANOVA testu. Zkoumala jsem, zda některý z faktorů se bude významně lišit pro jednotlivá pořadí narození – pro Slaterův index jednotlivých respondentů. ANOVA test (Sidak, Sheffe, Tukey) odhalil, že žádný z faktorů v tomto případě signifikantní není (viz. Příloha č. 5), což znamená, že respondenti v mém výzkumném vzorku nevykazují významnou odlišnost mezi preferencemi koníčků a zaměstnání v závislosti na pořadí narození. Tento fakt

se mohl očekávat už po statistikách, které jsou uvedeny výše. Jelikož nebyly nalezeny žádné odlišnosti mezi jednotlivými skupinami pořadí narození, svůj výzkumný vzorek jsem nepodrobovala dalšímu rozdělování a analýzám.

12 Etické otázky společenskovedního výzkumu

Etické otázky hrají v každém společenskovedním výzkumu důležitou roli. (Hendl, 2005) „Etická odpovědnost výzkumníka zahrnuje všeobecné principy akademické integrity a poctivosti a respekt k ostatním lidem, kteří se na výzkumu podílejí.“ (Punch, 2008)

Etický aspekt jsem ve svém výzkumu samozřejmě zohlednila i já. Respondenti i respondentky se výzkumu zúčastnili zcela dobrovolně, a to po předchozí ústní domluvě. Účastníci výzkumu byli informováni o naprosté anonymitě a byli evidováni pouze pod identifikačními čísly, takže jejich totožnost není nijak dohledatelná. Také byli ujištěni, že data budou použita pouze pro výzkumné účely. Respondenti i respondentky, kteří se mého výzkumu zúčastnili, nebyli za spolupráci na výzkumu nijak odměněni. Účastníci studie atraktivity a zdraví (2009) obdrželi za svou účast ve výzkumu odměnu v hodnotě 700 Kč, ale musím zde ještě jednou zdůraznit, že tento výzkum probíhal o mnoho déle a byl také náročnější.

V případě zájmu ze strany dotazovaných o dalším průběhu výzkumu mi mohli napsat svou e-mailovou adresu nebo telefon, na které bych je po rozboru dat mohla informovat o svých zjištěních a výsledcích.

13 Diskuze

Ve svém výzkumu jsem se nejprve věnovala preferenci zaměstnání nezávislého na pohlaví. Na nejpreferovanějších místech obou pohlaví se objevila zaměstnání vynálezce, biologa a spisovatele beletrie. Vzhledem ke studijnímu oboru velké části respondentů tohoto zkoumaného vzorku – Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy – je možné usoudit, že tento fakt měl vliv na vysoké umístění zaměstnání biologa.

Následně jsem zkoumala, zda se bude lišit preference zaměstnání v závislosti na pohlaví. Ve výběru nejpreferovanější zaměstnání se ženy a muži začali lišit. Zatímco ženy preferovaly zaměstnání spíše kreativní, muži se přikláněli k zaměstnání uměleckým nebo výzkumným. Obě pohlaví se ale shodovala v nejméně preferovaných zaměstnáních, což byla především

zaměstnání konvenční – hlavní účetní, mzdový účetní, a zaměstnání, která mají blízko k automobilům – prodavač automobilů, automechanik.

Dále jsem se věnovala preferovaným zaměstnáním a jejich závislosti na pohlaví i studijním oboru respondentů. V této části jsem chtěla ověřit, zda studijní obor respondentů je opravdu tak určující pro jejich preferovaná zaměstnání. Muži z obou studijních oborů se shodli na nejméně preferovaných zaměstnáních, což byl hlavní účetní, kosmetický poradce a manekýn. Velký rozdíl v těchto dvou skupinách ovšem nastal při určení preference u zaměstnání biologa (muži z Přírodovědecké fakulty UK hodnotili zaměstnání biologa kladněji než muži v Fakultě humanitních studií UK). Z čehož můžeme usuzovat, že studovaný obor respondentů má vliv na některé ze zaměstnání.

Muži i ženy z obou studijních oborů se shodli na nejméně preferovaných zaměstnáních a to: hlavní účetní, mzdový účetní, automechanik a prodavač automobilů. Ženy z obou studijních oborů se z velké části shodly i na nejvíce preferovaných zaměstnáních, ovšem (stejně jako u mužů) se lišila preference u zaměstnání biologa – ženy z Přírodovědecké fakulty toto zaměstnání stavěly mnohem výše než ženy z Fakultě humanitních studií, které naopak dávaly přednost zaměstnáním jako spisovatel beletrie či psycholog.

Po zkoumání preferencí zaměstnání jsem se věnovala preferencím koníčků jednotlivých skupin. Nejprve jsem podrobila testu skupinu mužů a žen, nezávisle na studijním oboru. Obě dvě skupiny se lišily v nejvíce i nejméně preferovaných koníčcích, z čehož můžeme usoudit, že preference koníčků se opravdu liší v závislosti na pohlaví. Toto tvrzení podporuje i další test, ve kterém jsem zkoumala preferenci koníčků v závislosti na pohlaví a studijním oboru. Ženy z obou studijních oborů se shodovaly na nejvíce i nejméně preferovaných koníčcích. Tato situace dopadla stejně i u mužů z obou studijních oborů, shodovali se na nejvíce i nejméně preferovaných koníčcích – ale rozdílných od žen.

V poslední části výzkumu jsem se věnovala závislosti pořadí narození a preferencím zaměstnání a koníčků respondentů. Pořadí narození jednotlivých respondentů jsem určila podle Slaterova indexu, protože mi přišel vhodnější a více určující než „pořadí narození“. V této části jsem tedy měla vzorek, který čítal 231 respondentů, z nichž bylo 36 jedináčků, 105 prvorozených, 19 uprostřed narozených a 71 posledních narozených. Test u jednotlivých pořadí narození nezaznamenal žádné větší rozdíly v preferencích koníčků i zaměstnání. Pro

ověření tohoto závěru jsem vzorek podrobila ANOVA testu, ve kterém byl zjištěn stejný výsledek.

K tomuto výsledku mohlo dojít z více příčin, ale nejvíce se přikláním k tomu, že zkoumaný vzorek měl čítat více respondentů, a zastoupení jednotlivých pořadí narození mělo být vyrovnanější. Například uprostřed narozených bylo 19, což je pouze 8,2%. Jelikož jsem již před tímto výsledkem vyřadila dva skupiny pořadí narození (podle Slaterova indexu), nepřišlo mi vhodné, abych vyřadila další.

OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

1. Preference zaměstnání se bude lišit v závislosti na pořadí narození.

2. Preference koníčků se bude lišit v závislosti na pořadí narození.

Závislost pořadí narození a preferenci zaměstnání a koníčků se v tomto výzkumu potvrdit nepodařilo.

3. Preference zaměstnání se bude u mužů a žen lišit.

Podle výše uvedeného výzkumu se preference zaměstnání u mužů a žen liší. Přesněji řečeno se liší nejvíce preferovaná zaměstnání. Ženy dávají přednost kreativním zaměstnáním, zatímco muži výzkumným. V nejméně preferovaných zaměstnáních se zájmy mužů a žen prakticky neliší – nedávají přednost konvenčním zaměstnáním. Je ale také důležité podotknout, že vliv zde má nejen pohlaví, ale také studijní obor respondentů, který může do určité míry zkreslovat výsledky výzkumu.

4. Preference koníčků se bude u mužů a žen lišit.

Odlišnou preferenci koníčků u mužů a žen se podařilo potvrdit. Navíc byl v této části výzkumu zjištěn i fakt, že výběr koníčků není závislý na studijním oboru respondentů. Hypotézy 4.1, 4.2. a 4.3. ovšem nebyly zcela potvrzeny.

14 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala tématům – pořadí narození, zaměstnání, koníčky, preference. Provedená studie prokázala, že se do značné míry liší preference zaměstnání i koníčků mezi muži a ženami – ne všechny hypotézy byly potvrzeny. Je potřeba si ale dát také pozor na další vlivy, které by mohly tento fakt narušit (např. studijní obor, díky němuž nemusí být výsledky přesné).

Nebyla ale prokázána souvislost mezi pořadím narození a preferencemi zaměstnání a koníčků, což ovšem nemusí znamenat, že tato souvislost neexistuje. Tento fakt přisuzuji především malému počtu respondentů, kteří vyplňovali dotazníky a také nevyváženým poměrům jednotlivých pořadí narození ve zkoumaném vzorku.

Protože byl tento výzkum už dopředu avizován jako explorační, bylo by dobré se ponaučit z jeho kladů i záporů a udělat výzkum stejný nebo alespoň podobný. Téma pořadí narození je a pravděpodobně bude stále aktuální, protože se týká každého z nás.

Pořadí narození

- 1) Která dospělá osoba ženského pohlaví měla největší zodpovědnost za Vaši výchovu?
- biologická matka
 - adoptivní matka
 - pěstounka
 - nevlastní matka
 - jiná příbuzná žena
 - jiná nepříbuzná žena
 - nikdy mě nevychovávala dospělá osoba ženského pohlaví
- 2) Pokud Vás nevychovávala Vaše biologická matka, víte o ní dost, abyste si byl jist kolik měla/má dalších dětí?
- ano
 - ne
 - vychovávala mě má biologická matka
- 3) Kolik chlapců přivedla Vaše matka na svět před Vaším narozením? _____
O kolik let jsou starší než vy? _____
- 4) Kolik dívek přivedla Vaše matka na svět před Vaším narozením? _____
O kolik let jsou starší než vy? _____
- 5) Kolik chlapců přivedla Vaše matka na svět po Vašem narození? _____
O kolik let jsou mladší než vy? _____
- 6) Kolik dívek přivedla Vaše matka na svět po Vašem narození? _____
O kolik let jsou mladší než vy? _____
- 7) Kolik párů dvojčat porodila Vaše matka? _____
O kolik let jsou mladší/starší než vy? _____
- 8) Máte (měl jste) dvojče?
 - ne
 - ano – identické dvojče
 - ano – dvojvaječné dvojče bratra
 - ano – dvojvaječné dvojče sestru
- 9) Pokud měla Vaše matka kromě Vás ještě další děti, kolik z nich mělo stejného otce jako Vy?
 _____ Vlastních bratrů a sester
- 10) Pokud máte sourozence, vyrůstal jste s vlastními sourozenci (tj. oba rodiče stejní)?
 - Ano
 - Ne
 - Vyrůstal jsem s nevlastními sourozenci (společná matka)
 - Vyrůstal jsem s nevlastními sourozenci (společný otec)
 - Vyrůstal jsem s nevlastními sourozenci (žádný společný rodič)
- 11) Zemřel některý z Vašich sourozenců?
 - Ne
 - Ano (Napište, zda starší či mladší sestra či bratr a kolik jí/mu bylo _____ let: _____)

Demografické údaje

1. Vaše pohlaví: M _____ Ž _____
2. Kolik Vám je nyní let? _____
3. Jakého stupně vzdělání jste doposud dosáhli?
- Základní škola
 - Střední škola s maturitou
 - Střední škola s vyučným listem
 - Vyšší škola
 - Vysoká škola
4. Jaký je typ Vašeho vzdělání?
- Technické
 - Ekonomické
 - Humanitní
 - Umělecké
 - Matematicko-fyzikální
 - Medicínsko-biologické
 - Jiné (uveďte prosím jaké): _____
5. Pokud studujete, kterou školu a na jakém stupni studujete? _____
6. Jaké je Vaše zaměstnání? _____
7. Jaká je výše Vašeho čistého příjmu?
- 0 – 5.000,-
 - do 10.000,-
 - 10.000 – 15.000,-
 - 15.000 – 20.000,-
 - 20.000 – 30.000,-
 - 30.000 – 40.000,-
 - 40.000,- a více

2. Preference zaměstnání a koníčků

ID respondenta:

Níže je uvedeno mnoho různých zaměstnání. U každého z nich napište, jak byste se při vykonávání takového zaměstnání cítili. Neprůmyslně nad tím, jak byste mohli být v daném zaměstnání dobrý nebo zda jste pro vykonávání takové práce kvalifikovaný. Nemyslete ani na to, kolik peněz byste si tímto zaměstnáním mohli vydělat nebo zda byste mohli mít úspěch. **Myslete pouze na to, jak příjemné by pro Vás bylo vykonávat práci, která je s daným zaměstnáním spojená.**

Uveďte prosím pomocí čísla na 5ti bodové škále, jak by se Vám tento typ zaměstnání zamlouval.

Velmi nepříjemné	Spíše nepříjemné	Neutrální	Spíše příjemné	Velmi příjemné		
1	2	3	4	5		
1.	Hlavní učení	1.	2.	3.	4.	5.
2.	Ředitel uměleckého muzea	1.	2.	3.	4.	5.
3.	Automechanik	1.	2.	3.	4.	5.
4.	Proávaač automobilů	1.	2.	3.	4.	5.
5.	Kosmetický poradce	1.	2.	3.	4.	5.
6.	Biolog	1.	2.	3.	4.	5.
7.	Mzdový účetní	1.	2.	3.	4.	5.
8.	Stavební podnikatel	1.	2.	3.	4.	5.
9.	Podnikatel	1.	2.	3.	4.	5.
10.	Teaťat/truhlář	1.	2.	3.	4.	5.
11.	Uředník	1.	2.	3.	4.	5.
12.	Chemik	1.	2.	3.	4.	5.
13.	Spisovatel dětské literatury	1.	2.	3.	4.	5.
14.	Počítačový programátor	1.	2.	3.	4.	5.
15.	Módní návrhář	1.	2.	3.	4.	5.
16.	Učitel tance	1.	2.	3.	4.	5.
17.	Redaktor	1.	2.	3.	4.	5.
18.	Elektrotechnik	1.	2.	3.	4.	5.
19.	Učitel na základní škole	1.	2.	3.	4.	5.
20.	Farmař	1.	2.	3.	4.	5.
21.	Manežyn	1.	2.	3.	4.	5.
22.	Steward	1.	2.	3.	4.	5.
23.	Květinář	1.	2.	3.	4.	5.
24.	Návrhář interierů	1.	2.	3.	4.	5.
25.	Vynálezce	1.	2.	3.	4.	5.
26.	Pilot stíhačky	1.	2.	3.	4.	5.
27.	Právník	1.	2.	3.	4.	5.
28.	Knihovnik	1.	2.	3.	4.	5.
29.	Vedoucí obchodu s oblečením	1.	2.	3.	4.	5.

30.	Matematik	1.	2.	3.	4.	5.
31.	Mechanik	1.	2.	3.	4.	5.
32.	Ministr nebo duchovní	1.	2.	3.	4.	5.
33.	Novinový reportér	1.	2.	3.	4.	5.
34.	Nemocniční ošetrovatel	1.	2.	3.	4.	5.
35.	Lékař	1.	2.	3.	4.	5.
36.	Básník	1.	2.	3.	4.	5.
37.	Profesionální sportovec	1.	2.	3.	4.	5.
38.	Psycholog	1.	2.	3.	4.	5.
39.	Sociální pracovník	1.	2.	3.	4.	5.
40.	Spisovatel beletrie	1.	2.	3.	4.	5.

Níže je uvedeno mnoho různých koníčků. U každého z nich napište, jaký pocit z něj máte. Uveďte prosím číslem pomocí následující 5ti bodové škály Váš názor na daný typ zájmové činnosti.

Velmi nepříjemné	Spíše nepříjemné	Neutrální	Spíše příjemné	Velmi příjemné		
1	2	3	4	5		
1.	Domácí elektrotechnika	1.	2.	3.	4.	5.
2.	Tanec	1.	2.	3.	4.	5.
3.	Počítače	1.	2.	3.	4.	5.
4.	Sledování módních trendů	1.	2.	3.	4.	5.
5.	Videohry	1.	2.	3.	4.	5.
6.	Aerobic	1.	2.	3.	4.	5.
7.	Navštěvování automobilových výstav	1.	2.	3.	4.	5.
8.	Zpěv	1.	2.	3.	4.	5.
9.	Rybaření	1.	2.	3.	4.	5.
10.	Nakupování oblečení	1.	2.	3.	4.	5.
11.	Hraní pokeru	1.	2.	3.	4.	5.
12.	Sledování romantických filmů	1.	2.	3.	4.	5.
13.	Basketbal	1.	2.	3.	4.	5.
14.	Sbírání plyšových zvířatek	1.	2.	3.	4.	5.
15.	Sledování sportovních pořadů v televizi	1.	2.	3.	4.	5.
16.	Sbírání fotografií rodiny a přátel	1.	2.	3.	4.	5.
17.	Kulturníka	1.	2.	3.	4.	5.
18.	Četba románů	1.	2.	3.	4.	5.
19.	Údržba automobilu	1.	2.	3.	4.	5.
20.	Vaření	1.	2.	3.	4.	5.
21.	Sledování napínavých a akčních filmů	1.	2.	3.	4.	5.
22.	Dekorace interierů	1.	2.	3.	4.	5.

Faktorová analýza - zaměstnání

	Component						
	1	2	3	4	5	6	7
elektrotechnik	,746	-,205	-,034	,159	,124	,188	-,040
matematik	,745	-,107	,076	,066	-,022	-,073	,051
mechanik	,720	-,201	-,118	,114	,173	,343	-,044
chemik	,703	,064	-,065	-,119	-,097	,077	,155
počítačový programátor	,614	-,002	,091	,271	,036	-,320	-,169
automechanik	,604	-,165	-,211	,066	,111	,358	-,028
biolog	,522	,195	,065	-,262	-,006	,199	,207
vynálezce	,516	,018	,333	-,398	,175	,017	-,056
pilot stíhačky	,451	-,023	,082	-,190	,406	-,179	,029
módní návrhář	-,012	,792	,223	-,068	-,054	-,047	-,110
návrhář interiérů	,011	,713	,218	-,102	,196	,122	-,162
učitel tance	,004	,710	,072	-,106	-,076	,100	,134
kosmetický poradce	-,186	,688	-,076	,237	-,144	-,054	,030
manekýn	-,067	,663	,010	,068	-,006	-,128	,092
vedoucí obchodu s oblečením	-,272	,608	-,043	,398	,196	,084	,033
stevard	,014	,606	-,152	,075	,179	-,082	,251
květinář	,004	,586	,040	-,091	-,040	,548	,043
spisovatel beletrie	,059	,060	,748	-,003	-,237	,023	-,029
redaktor	-,129	,028	,721	,034	,256	-,067	,113
spisovatel dětské literatury	,093	,170	,622	-,058	-,346	,102	,134
básník	,137	,027	,611	,001	-,293	,121	,061
novinový reportér	-,186	-,087	,604	,005	,350	-,101	,199
ředitel uměleckého muzea	-,007	,090	,524	-,079	,095	,073	-,083
ministr nebo duchovní	,019	-,121	,401	,199	-,057	-,198	,248
psycholog	-,111	,297	,370	,006	,083	-,253	,354
mzdový účetní	,151	,064	-,111	,799	,060	-,078	-,027
úředník	-,101	-,062	,097	,692	-,075	,013	-,058
hlavní účetní	,083	,219	-,029	,658	,173	-,234	,030
právník	,050	,039	,309	,412	,352	-,305	-,028
podnikatel	-,041	,031	,062	-,029	,766	-,069	-,028
stavební podnikatel	,271	-,009	-,056	,127	,730	,032	-,149
prodavač automobilů	,073	,064	-,306	,267	,534	,079	-,075
profesionální sportovec	,114	,186	-,146	-,305	,378	-,214	,170
farmář	,190	,020	,054	-,271	-,060	,669	,248
tesař/truhlář	,448	-,057	-,031	-,247	-,030	,614	,057
knihovnik	,079	,013	,418	,223	-,232	,471	,026
nemocniční ošetřovatel	,109	,102	-,016	-,203	-,169	,107	,734
lékař	,308	,162	,043	-,158	,110	-,184	,703
učitel na základní škole	-,030	-,087	,114	,130	,001	,263	,616
sociální pracovník	-,237	,123	,256	,084	-,171	,144	,487

Faktorová analýza - koníčky

	Component					
	1	2	3	4	5	6
sledování módních trendů	,797	,033	-,055	,098	-,183	-,191
nakupování oblečení	,796	-,069	-,090	-,002	-,175	-,121
dekorace interiérů	,665	-,001	,355	-,249	,058	-,032
tanec	,581	-,093	,318	-,161	,148	,402
aerobic	,565	-,098	,086	,062	,166	,243
sledování romantických filmů	,454	-,072	,303	,400	-,204	-,007
počítače	-,016	,824	-,010	,030	-,056	,041
domácí elektrotechnika	-,134	,757	,019	-,086	,134	,037
videohry	-,174	,626	-,058	,307	-,007	-,052
sledování napínavých a akčních filmů	,119	,604	,116	,167	-,266	,217
údržba automobilu	,000	,586	-,123	-,060	,515	-,124
navštěvování automobilových výstav	,193	,403	-,381	,324	,363	-,296
četba románů	-,048	,029	,731	-,070	-,021	,051
sbírání fotografií rodiny a přátel	,240	,033	,628	,197	,008	-,077
zpěv	,297	-,229	,447	-,008	,365	,122
sledování sportovních pořadů v TV	,018	,062	,076	,662	,039	,071
sbírání plyšových zvířátek	,107	,051	,379	,504	,075	-,464
vaření	,191	,106	,307	-,493	,414	,085
kulturstika	,046	,244	-,274	,472	,194	,222
hraní pokeru	-,130	,172	,059	,392	,332	,168
rybaření	-,164	-,082	,008	,126	,772	,008
basketbal	-,017	,116	,024	,193	,014	,751

ANOVA - zaměstnání

		Sig.
FA zam 1	Between Groups	,934
FA zam 2	Between Groups	,202
FA zam 3	Between Groups	,647
FA zam 4	Between Groups	,361
FA zam 5	Between Groups	,365
FA zam 6	Between Groups	,579
FA zam 7	Between Groups	,987

ANOVA - koníčky

		Sig.
FA kon 1	Between Groups	,582
FA kon 2	Between Groups	,930
FA kon 3	Between Groups	,242
FA kon 4	Between Groups	,931
FA kon 5	Between Groups	,590
FA kon 6	Between Groups	,464

16 Seznam použité literatury

(nedatováno). Načteno z CIA - Central Intelligence Agency (US):

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html>

(nedatováno). Načteno z Wikicitáty: <http://cs.wikiquote.org/wiki/Aristotel%C3%A9s>

Adler, A. (1994). *Psychologie dětí*. Praha: Práh - Martin Vopěnka.

Bohmer, P., & Sitton, S. (Summer 1993). The influence of birth order and family size on notable American women's selection of careers. *Psychological Record*.

Cliff, I., & Kris, R. (2006). *Pořadí narození*. Eugenika.

Demografie (nejen) pro demografy, Sociologické pojmosloví 2. (1993). Praha.

Divíšek, J., Culek, M., & Jiroušek, M. (2010). *Biogeografie - Multimediální výuková příručka*.

Načteno z

http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/ps10/biogeogr/web/index_book_2-7-2.html

Ekologická nika: Wikipedie. (nedatováno). Načteno z Wikipedie:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologick%C3%A1_nika

Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu - Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

Galton, F. (1869). *Hereditary genius*. London: MacMillan and Appleton.

Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

Horský, J., & Seligová, M. (1997). *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství LN, s.r.o.

Isaacson, C., & Radish, K. (2006). *Pořadí narození*. Eugenika.

Jak pořadí narození ovlivňuje náchylnost vůči alergiím: Novinky.cz. (nedatováno). Načteno

z Novinky.cz: <http://www.novinky.cz/zena/deti/229186-jak-poradi-narozeni-ovlivnuje-nachylnost-vuci-alergiim.html>

Jandourek, J. (2003). *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.

- Kolektiv autorů Encyklopedického institutu Československé akademie věd. (1982). *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. Praha: Academia.
- Kottman, & Johnson. (1998). *1993 v Nims*.
- Leman, K. (1997). *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál.
- Lippa, R. A. (2009). *Pohlaví, příroda a výchova*. Praha: Academia.
- Máchal, A., & Husták, J. (1996). *Malý ekologický a environmentální slovníček*. Brno: Rezekvítek.
- Melicharová, M. (2010). *Jaké jsou vaše děti? Napoví pořadí! Proženy.cz*. Načteno z Proženy.cz: <http://www.prozeny.cz/magazin/deti-a-rodina/rodinne-vztahy/16816-jake-jsou-vase-deti-napovi-poradi>
- Milan Žák a kolektiv. (1999). *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: Linde Praha, a.s.
- Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Nelles, W. (2004). *Rodinné konstelace*. Praha: Alternativa.
- Období vzdoru – Jak nepropadnout pocitům viny: VašeDěti.cz*. (nedatováno). Načteno z VašeDěti.cz: <http://www.vasedeti.cz/vychova/vychovne-problemy/obdobi-vzdoru-jak-nepropadnout-pocitum-viny/>
- Petrželková, H. (23. Březen 2011). *Jedináčků přibývá, jsou opravdu sobečtí a rozmazlení?: OnaDnes.cz*. Načteno z OnaDnes.cz: http://ona.idnes.cz/jedinacku-pribyva-jsou-opravdu-sobecti-a-rozmazleni-f9h-/deti.aspx?c=A110321_153833_deti_abr
- Prekop, J. (2002). *Prvorozené dítě - O sourozenecké pozici*. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o.
- Proč se rodí dvojčata?: Porodnice.cz*. (nedatováno). Načteno z Porodnice.cz: <http://www.porodnice.cz/proc-se-rod-dvojcata>
- Punch, K. F. (2008). *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.
- Renzetti, C. M., & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Rulíková Vítková, M. K. (8. Březen 2010). *Vliv pořadí narození na život dvojčat: Rodina*.

Načteno z Rodina: <http://www.rodina.cz/clanek7615.htm>

Salmonová, C. (2003). Birth order and relationships. *Human Nature*, stránky 73-88.

Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Sulloway, F. J. (1996). *Born to rebel - Birth order, family dynamics and creative lives*. New York: Pantheon books.

Terry, W. S. (1989). Birth order and prominence in the history of psychology. *The Psychological Record*, stránky 333-337.

17 Přednášky

Sourozenecké konstelace (PhDr. Zdeňka Rejtharová)

Úvod do genderových studií (FHS UK – Praha)

Úvod do historie (FHS UK – Praha)

Úvod do společenskovedního výzkumu (FHS UK – Praha)

Vývojová psychologie (FHS UK – Praha)